

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Kultuuriteaduste instituut

Etnoloogia osakond

Kultuurikorralduse õppekava

Laura Bellen

KULTUURIKORRALDUS EESTI VANGLATES

Magistritöö

Juhendaja: Jana Reidla, PhD

Tartu 2026

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõt-
telistele seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Laura Bellen

Allkiri:

Kuupäev: 14.05.26

ANNOTATSIOON

Magistritöö „Kultuurikorraldus Eesti vanglates“ eesmärk on uurida, kuidas on korraldatud kultuurilised tegevused Eesti vanglates. Töös antakse lühiülevaade vangistusest kui karistusest ning selle kujunemisest ja eesmärkidest. Samuti avatakse kultuuri ja kultuurikorraldamise mõisteid ning analüüsitakse nende mõju taasühiskonnastamisel. Uurimisküsimusele „kuidas on korraldatud kultuurilised tegevused ja miks need on olulised“ vastamiseks viis autor läbi intervjuud vanglates varem töötanud ja täna töötavate huvijuhtidega. Intervjuudele tuginedes annab autor soovitusi, kuidas arendada kultuurikorraldusega seotud aspekte Eesti vanglates.

Märksõnad: **taasühiskonnastamine; kultuurikorraldus vanglates; vangistus**

Sisukord

Sisukord.....	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. VANGISTUS JA TAASÜHISKONNASTAMINE.....	7
1.1. Karistusteooriad ja vangistuse eesmärk.....	7
1.2. Taasühiskonnastamine	12
1.3. Kultuurikorraldus kui taasühiskonnastamise vahend	16
2. VANGISTUS EESTI VANGLATES.....	22
2.1. Lühiülevaade vangistuse kui karistuse arengust Eestis alates 1918. aastast.....	22
2.2. Kinnipeetavate arvu dünaamika Eestis 21. sajandi I veerandil	26
2.3. Vanglate süsteem ja -korraldus Eestis.....	29
2.4. Kinnipeetava vanglasse paigutamine.....	33
3. METOODIKA	35
4. UURINGU TULEMUSED	39
4.1. Kultuurikorraldus ja huvijuhtide tööülesanded Eesti vanglates	39
4.2. Vanglates pakutav huvitegevus.....	42
4.2. Huvitegevuse olulisus ja huvijuhtide töö tagasisidestamine.....	49
4.3. Takistused ja probleemid	51
5. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED.....	55
KOKKUVÕTE	60
SUMMARY	63
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD.....	66
Lisa 1. Intervjuu kava	74

SISSEJUHATUS

Kuriteo toime pannud inimese karistamisel lähtutakse üha enam sellest, milline karistus mõjutaks konkreetset inimest kõige tulemuslikumalt. See ei pruugi tingimata olla kõige karmim. Karistuse eesmärk peab olema mõjutada inimest nii, et ta enam uusi kuritegusid toime ei paneks. Selleks tuleb valida just konkreetsele isikule sobilik karistusliik, mis võib olla näiteks tingimisi vangistus koos kriminaalhooldusega või reaalne vangistus.

Autori hinnangul on tänapäeva Eestis reaalse vangistuse kui karistuse määramine pigem langustrendis. Selline karistus mõistetakse kuriteo toime pannud inimestele, kelle puhul tundub, et kergemad karistusliigid ei suuda teda enam mõjutada, või on vaja inimene kohe ühiskonnast isoleerida ning läbi vangistuses pakutavate teenuste taasühiskonnastada. Viimane tuleb eelkõige kõne alla raskete isikuvastaste ja narkootikumidega seotud kuritegude puhul.

Kui inimese mõjutamiseks on vajalik karistusliik vangistus, tuleb aru saada, et üksnes inimese „luku taga“ hoidmine teda ei muuda. Oluline on mõista, millised tegurid kuriteo toime pannud isiku elus on ta kuritegelikule teele viinud. Sellised tegurid võivad olla näiteks nõrgad sotsiaalsed oskused, sõltuvus või puudulik haridus. Uuringud on näidanud, et riskitegurite maandamisel on väiksem tõenäosus, et vabanedes paneb isik toime uue kuriteo.

Taasühiskonnastamine ja riskide maandamine toimub läbi erinevate tegevuste, mida vanglas läbi viiakse. Selliste tegevuste hulka kuuluvad näiteks sotsiaalprogrammid. Samuti tekitatakse kinnipeetavatele tööl käimisega tööharjumus ning võimaldatakse neil omandada haridust, mis lihtsustab vabaduses tasuva töö leidmist. Lisaks eelnevale on olulisel kohal ka kultuuriga seotud tegevused. Uurimistööd näitavad, et kultuuriga seotud tegevused – kunst, muusika, loovkirjutamine jms – on ühed võimalikud vahendid, mis toetavad kinnipeetava minapildi paranemist ning sotsiaalsete oskuste kujunemist. Eelnimetatud oskusi on kinnipeetaval vaja ka pärast vabanemist.

Kultuuri vanglas tarbimiseks peab keegi seda kinnipeetavatele võimaldama. Siinkohal ongi olulisel kohal kultuurikorraldajad, kelle ülesanne on viia kultuur kinnipeetavani. Eesti vanglates

tehadse seda peamiselt läbi huvitegevuste, aga korraldatakse ka eriilmelisi üritusi. Samuti on olulisel kohal sport.

Mõistmaks, kas Eesti vanglates kasutatakse ära kultuuriga seotud tegevuste positiivseid mõjusid, püstitas autor kolm uurimisküsimust:

1. Kuidas on Eesti vanglates korraldatud kultuurilised tegevused ja miks need tegevused on olulised?
2. Kas ja millised probleemid esinevad seoses kultuuriliste tegevuste korraldamisega Eesti vanglates?
3. Mis suunas võiks kultuurikorraldus Eesti vanglates areneda?

Magistritöö jaguneb viieks peatükiks, kus kaks esimest on teoreetilised ning ülejäänud on seotud empiirilise uuringuga. Esimeses peatükis avab autor küsimusi, mis on üldse karistamise ja vangistuse eesmärk, kuidas peaks toimuma kinnipeetava taasühiskonnastamine ning mis roll on selles kultuuril ja kultuurikorraldusel. Teises peatükis kirjeldab autor vangistusega seotud aspekte Eesti kontekstis. Autor annab ülevaate, milline on olnud vangistuse kui karistuse kujunemine Eestis alates 1918. aastast, kuidas see on kajastunud statistikas viimase 20 aasta jooksul, milline on tänapäeva Eestis vanglate süsteem ja korraldus ning kuidas toimub kinnipeetavate vanglasse paigutamine.

Kolmas peatükk annab ülevaate empiirilise uuringu meetodist. Uuringu läbiviimiseks tegi autor poolstruktureeritud intervjuud vanglasüsteemi töötajatega. Peamiselt olid intervjuueeritavad huvijuhid-raamatukoguhoidjad, kelle hulgas oli nii praeguseid kui ka endiseid töötajaid. Üks intervjuu viidi läbi ka Vanglate osakonna Taasühiskonnastamise talituse töötajaga, kelle üks tööülesandeid oli koordineerida huvijuhtide tööd riigi tasandil.

Neljas peatükk, milleks on empiiriline uuring, annab ülevaate vanglasüsteemis töötavate kultuurikorraldajate igapäevatööst, nende töös esinevatest probleemidest ning nende arvamusest kultuuritegevuste olulisuse kohta vanglas. Samuti uuris autor, kas ja kuidas kultuurikorraldajad oma tööd mõtestavad. Viendas peatükis toob autor välja üldisemad järeldused saadud tulemustest ning annab nende põhjal soovitusi, kuidas kultuurikorraldust Eesti vanglates tõhustada.

1. VANGISTUS JA TAASÜHISKONNASTAMINE

Selles peatükis annab autor ülevaate peamistest karistusteooriatest ning nende kujunemisest läbi aegade. Samuti toob autor välja põhjused, miks kasutatakse vangistust ühe karistuse meetmena ning kas ja kuidas peaks vangistus kinnipeetavaid rehabiliteerima. Töö autori hinnangul on kultuuritegevused üks rehabiliteerimise viis ning seetõttu avab ta selles peatükis ka kultuuri ja kultuurikorralduse mõisteid ning nende tegevuste rehabiliteerivat mõju, heites pilgu rahvusvahelistele uurimistödele.

1.1. Karistusteooriad ja vangistuse eesmärk

Selleks et rääkida vangistusest kui karistusest, tuleb esmalt lahti mõtestada, mida kätkeb endas sõna *karistus*. Keeleliselt annab ühe definitsiooni Eesti keele seletav sõnaraamat (2009). Sõnaraamatu kohaselt järgneb karistus kuriteo, aga ka näiteks halva käitumise puhul. Karistus peaks mõjutama või kasvatama seda, kes karistada saab.

Ene Vainik on Õiguskeele artiklis „Karistus eesti moodi“ (2016: 2) viidanud, et sõna *karistus* on eesti keelde tulnud vanavene keelest. Vainik toob artiklis välja, et „vene algupärane tähendus on seotud peksmisega ja viha ning ärritusega, veelgi kaugemale minevikku ulatub aga tüve seos laituse, noomimise, pilkamise ja väljanaermisega.“

Karistusõiguse ja karistuse – nagu me seda täna tunneme – juuri saame otsida juba 13. sajandi Saksamaalt, mil kommetel ja tavadel põhinev karistusõigus muutus kirja pandud reeglitel põhinevaks. Kuriteo toimepanemisel sai oluliseks üksikisik, mitte kollektiiv, nagu näiteks veritasu puhul. Enam ei mänginud rolli suguvõsad või hõimud, vaid üksik indiviid ning tema teod. (Sootak 2003: 11-12)

18. sajandil hakkas karistuse eesmärk muutuma. Kui varasemalt püüti inimest õiguskuulekaks mõjutada läbi kehalise valu, siis nüüd sooviti mõjutada inimese hinge. Karistus pidi mõjutama ja kujundama inimese hoiakuid ja mõtlemist. (Foucault 2014: 28) Seda eesmärki kannab ka

tänane karistuspraktika. Kuivõrd sooviti inimese hinge parandada, hakati üha enam kritiseerima avalikke hukkamisi, eriti neid, mis viidi läbi piinaval viisil (samas: 105).

Leiti, et inimeste karistamiseks peavad olema täidetud kaks põhimõtet. Esiteks pidid kuriteod olema selgelt sõnastatud. See tähendas, et iga ühiskonna liige pidi olema võimeline aru saama, mis on lubatud ja mis keelatud. Teiseks pidid eelnimetatud keelatud teod olema kirja pandud ning kättesaadavad igale ühiskonna liikmele. (Foucault 2014: 138)

Ka tänapäeval lähtutakse põhimõttest, et kuriteod on ainult need teod, mis on formaalselt ja materiaalselt sellisena määratletud. Formaalne määratletus tähendab, et kuritegu on ainult see tegu, mis on seaduses sellisena kirjeldatud ja mille eest saab karistada (Sootak 1997: 39-40). Karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 2 lõiked 1 ja 2 sätestavad selgelt, et karistada saab üksnes nende tegude eest, mis vastavad süüteo koosseisule ning on kehtivad.

Kuritegude materiaalne määratletus on seotud iga riigi kriminaalpoliitika ja õigusruumiga, eelkõige sellega, mida ühiskond just sellel ajahetkel kuriteoks peab (Sootak 1997: 39-40, 44). Materiaalse määratluse näitena võib tuua homoseksuaalsuse, mis oli 1956. aasta Inglismaal kriminaliseeritud, kuid 1967. aastal see dekriminaliseeriti (Lõhmus 2021: 24).

Kuriteo mõiste avamiseks tuleb tutvuda karistusõigusega. Süüteigusid on Eesti karistusõiguse järgi kaht tüüpi – kuriteod ja väärteod. KarS § 3 defineerib, mis on kuritegu ja mis väärtegu. Kuritegude puhul saab isikule muuhulgas mõista ka vangistuse, väärtegude puhul aga mitte. Eelnevast tulenevalt ongi selles magistritöös oluline vaadata lähemalt eelkõige kuritegude definitsiooni.

Karistusseadustiku järgi jagunevad kuriteod kaheks – I astme kuriteod ja II astme kuriteod. Esimese astme kuritegudest saab rääkida juhul, kui karistuse maksimaalne määr on üle viie aasta pikkune vangistus, eluaegne vangistus või juriidilise isiku puhul sundlõpetamine (KarS § 4). Sedalaadi kuriteod on näiteks tapmine (KarS § 113) ja tulirelva ebaseaduslik käitlemine suurtes kogustes (KarS § 418 lg 4 p 2). Teise astme kuritegude puhul on karistusmäär maksimaalselt kuni viis aastat vangistust või juriidilisel isikul rahaline karistus. Sedalaadi kuriteod on näiteks kelmus (KarS § 209) ja kehaline väärkohtlemine (KarS § 121).

Eelnevast näeme, et karistuse – sealhulgas vangistuse – saab kaasa tuua üksnes tegu, mille riik on kuriteoks nimetanud. Miks aga määratakse isikutele üldse vangistus? Selle selgitamiseks tuleb vaadelda karistusteooriaid, mis on läbi aja kandnud erinevaid eesmärgi.

Juba valgustusfilosoofid leidsid, et karistus peab olema piisavalt karm – ükskõik milline saadav eelis ka poleks, ei ole see siiski väärt kuritegu toime panna (Foucault 2014: 136). Samuti pidi karistus olema hoiatuseks ka teistele ühiskonna liikmetele. Kui keegi isegi kaalus kuriteo toime panemist, siis teise isiku karistuse nägemine pidi tema meelt muutma. (Samas: 150)

Nendest ideedest kantud teooriaid nimetatakse absoluutseks ja relatiivseks karistusteooriaks. Absoluutse karistusteooria puhul on rõhk teo toimepanemisel. Seega tuleb isikut alati karistada vastavalt sellele teole, mille ta on toime pannud. (Soo jt 2022: 649) Karistusel ei ole mingit otsest eesmärki, vaid õigusrahu taastamine (Sootak 2018: 39).

Relatiivne karistusteooria keskendub seevastu teo toimepanijale ning sellele, kuidas mõjutada konkreetset isikut nii, et ta rohkem sarnaseid tegusid toime ei paneks. Samas on ka siin karistamise alus fakt, et kuritegu on toime pandud. (Soo jt 2022: 649) Relatiivne karistusteooria jaguneb omakorda kaheks: negatiivseks üldpreventsiooniks ja eripreventsiooniks (Sootak 2003: 151).

Üldpreventiivse teooria kohaselt peab kuriteo eest määratav võimalik karistus mõjuma kõikidele ühiskonna liikmetele ähvardusena ning hoidma seeläbi ära ka kuritegude toimepanemise. Üldpreventiivse teooria üks eeldus on juba eelmainitud asjaolu, et kuritegu peab olema seaduses sätestatud, kuid lisaks peab seadusest nähtuma ka võimalik karistuse raskus. (Sootak 2003: 152-153)

Eripreventiivse teooria kohaselt on karistuse eesmärk mõjutada kuriteo toimepanijat selliselt, et ta edaspidi uut õigusrikkumist toime ei paneks. Sellel teorial on kolm tahku. Esiteks on karistuse eesmärk tagada, et kuriteo toime pannud inimene ei ole enam vaba ühiskonna liige, vaid on teistest isoleeritud. Teiseks on karistuse eesmärk näidata kuriteo toimepanijale, et tema tegu on olnud väär ning seetõttu tuleb teda ka karistada. Kolmandaks on eesmärk mõjutada kurjategijat selliselt, et ta uusi kuritegusid toime ei paneks. (Sootak 2003: 156-157)

Tänapäeval ei esine autori hinnangul vähemalt Euroopas enam üheski riigis puhtal kujul üld-ega eripreventiivset lähenemisviisi, vaid need on omavahel segunenud. Nii on näiteks karistusseadustik kõigile kättesaadav ning kõigil on võimalik teada selle sisu. Samas lähtutakse

isiku karistamisel sellest, mis võiks just teda enim mõjutada. Eesti puhul võib selleks olla näiteks karistustest kergeim, s.o tingimisi rahaline karistus¹, või raskeim, s.o vangistus.

Eesti karistuse määramise praktikas otsustab karistuse raskuse ja liigi kohus, kes lähtub oma otsuses nii kuriteo toime pannud isikust ja tema süü suurusest kui ka seadusest ning varasemast kohtupraktikast. Riigikohus on lahendis 1-18-2232/179 väga selgelt öelnud, millest peaks isikule karistuse mõistmisel lähtuma: „karistuse mõistmisel tuleb võtta lähtepunktiks karistusseadustiku eriosa normi sanktsiooni keskmine määr. Seejärel tuvastatakse süüdistatava süü suurus ja karistust kergendavad ning raskendavad asjaolud, mille põhjal saadakse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr.“ Lisaks tuleb arvestada süüteo toimepanemise asjaolusid, sh nii teo toimepanemist, tagajärge ja isiku motiive iseloomustavaid asjaolusid. Näiteks, kas isik varastab lihtsalt enda lõbuks või teeb seda raske majandusliku seisu tõttu.

Lisaks eelnevale arvestatakse Eesti õigussüsteemis alati ka varasemaid kehtivaid karistusi. Ainuke reegel on, et tegemist peab olema kehtiva karistusega, st eelnimetatud karistust ei ole karistusregistrist veel kustutatud. Samuti on oluline, et uus tegu oleks eelnevaga samalaadne. Ainult sellisel juhul on õigustatud isikut raskemalt karistada. (3-1-1-6-17: p 13)

Kuigi seadus näeb ette karistusi rahatrahvist kuni vangistuseni, siis magistritöö raames on asjakohane vaadelda üksnes vangistuse kui karistusega seonduvat. 18. sajandi filosoofid nägid vangistust kui ühte karistust teiste hulgas. Tegemist oli üsna spetsiifilise karistusega ning seda mõisteti ainult neile, kes ründasid teiste isikute vabadust või kuritarvitasid neile endile antud vabadusi. Samuti oli vangistus vajalik sunnitöö ellu viimiseks. (Foucault 2014: 165, 169)

Samal ajal pälvis vangistus kui karistus ka kriitikat, sest väidetavalt ei avaldanud see avalikkusele mõju. Kui vaadelda muid kaasaegseid avalikke karistusi, nagu häbiposti panek või avalikud hukkamised, siis võis tõesti tegemist olla nii-öelda varjatud karistusega. Lisaks leiti, et tegemist on hoopis kahjuliku karistusviisiga, sest kinnipeetava ülalpidamine maksab ning vanglas kinnipeetavaid ei mõjutatud sellisel viisil, et vabadusse saades oleks tegemist korralike inimestega. (Foucault 2014: 165)

19. sajandil aga oli see kriitika juba unustatud. Näiteks Prantsusmaal loodi seadus, mis nägi ette vanglakaristuse ka kõige väiksema õigusrikkumise eest. Seaduses asendati varasemad

¹ Tingimisi rahaline karistus tähendab seda, et kurjategijale mõistetakse näiteks 500 euro suurune trahv, kuid ta ei pea seda tasuma, kui ta ettenähtud aja jooksul ei pane toime uut kuritegu.

karistused, mis olid pigem individuaalsed ja lähtusid teo toimepanijast, ühetaolise vangistusega. Samasugune muutus toimus ka mujal Euroopas. (Foucault 2014: 168-169) Autori hinnangul oleme tänapäeval aga järjest rohkem taasliikumas taastava õiguse poole ning enamasti ei nähta vangistust efektiivse karistusena. Eelkõige tuleks kaaluda alternatiive, olgu selleks siis kriminaalhoolduse ajal sotsiaalprogrammide läbimine või ühiskondlik kasulik töö.

Eestis kehtiv vangistuseseadus sõnastab vangistuse eesmärgi kui „[...] suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmisele“. Õiguskirjanduses on eeltoodud sätet mõtestatud lahti selliselt, et pärast karistuse täideviimist, st kinnipeetava vabanemist, peavad kinnipeetaval olema omandatud sedalaadi sotsiaalsed oskused, et ta suudab elada õiguskuulekat elu. Ta on resotsialiseeritud ning vähemalt sedavõrd ühiskonna toimiv liige, et ei pane toime uusi kuritegusid. Samas tuleb silmas pidada, et kinnipeetavat ei saa sundida muutuma, vaid eelkõige tuleb talle luua selleks vastavad tingimused. (Madise jt 2009: 34)

Vangistust viivad täide vanglad. Vanim vanglate mudel, mis oli eeskujuks ka paljudele teistele vanglatele, pärineb 1596. aastast Amsterdamist. Selles vanglas oli kolm peamist printsiipi – karistuse pikkuse võis määrata juhtkond ise, pidades silmas kinnipeetava käitumist; töötamine vanglas oli kohustuslik, toimus kollektiivselt ja selle eest saadi tasu; kehtis kindel päevakava koos keeldude ja kohustuste süsteemiga. (Foucault 2014: 175-176)

1970. aastal kogus tuntust Philadelphia mudel, kus töötamine oli samuti kohustuslik ning kinnipeetavale maksti tasu, mille ta vabanedes endale sai. Tööle kulus enamik osa päevast, kuid oluliseks peeti ka tööd hingega ning toimusid jumalateenistused. Oluline oli välja selgitada, millist abi või ravi konkreetne kinnipeetav vajab, et vanadest harjumustest vabaneda. Kinnipeetavad viibisid ühiskambrites ning vangistuse kandmine jäi vanglamüüride vahele. See tähendas, et kinnipeetavaid enam tänavapildis ei näinud – varem tegid nad näiteks tööd tänavatel või maanteedel. (Foucault 2014: 181-184)

Ka see, kuidas kinnipeetavaid vanglas hoitakse, on aja jooksul muutunud. Kõigepealt oli üldrežiim, kus kinnipeetavad on kogu karistusaja jooksul nii päeval kui ka öösel ühistes ruumides. Selle vastand on kamberrežiim, kus kinnipeetav on nii päeval kui ka öösel oma kambris, mis välistab igasuguse suhtluse kaaskinnipeetavatega. Tänapäeval on pigem kasutusel nende kahe süsteemi kombinatsioon, kus kinnipeetavad on öösiti oma kambrites, kuid päeval on neil lubatud teatud vangla osades vabalt liikuda. (Madise jt 2009: 37-38)

1.2. Taasühiskonnastamine

Karistamise üks klassikalisi funktsioone on kinnipeetava taasühiskonnastamine, mille eesmärk on seaduskuuleka isiksuse taastamine (Saar 2007: 249). Kui vangistuse olemus karistusena ning selle eesmärk on reguleeritud ja sõnastatud seadustes, siis küsimusele, mis on taasühiskonnastamine, me seadusest vastust ei leia. Taasühiskonnastamist nimetatakse erialases kirjanduses ka sotsiaalseks rehabiliteerimiseks. Kontekstist tulenevalt võib sotsiaalsel rehabiliteerimisel olla aga kolm tähendust (Sots. rehabilitatsioon 2013):

1. Aidata vaimsete häirete või vaimse puudega inimestel igapäevaelus toime tulla.
2. Aidata füüsilise puudega inimestel oma igapäevaeluga toime tulla.
3. Teenused ja abi, mida antakse kurjategijatele uue eluviisi leidmiseks.

Lisaks erialakirjandusele on ka Riigikohus sõnastanud lahendis 3-17-447 kinnipeetava taasühiskonnastamisele suunatud tegevuste eesmärgi järgnevalt: „[...] tulla sotsiaalselt vastutavana edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata.“

Rehabiliteerimist ei ole aga mitte alati peetud meetmeks, mis saavutaks eeltoodud tulemuse. 1970. aastatel ilmus teadusartikkel, kus 231 juhtumiuuringu pinnalt leiti, et rehabiliteerimise protsessil ei ole uute kuritegude toimepanemise tõenäosusele märkimisväärset mõju. Eelnimetatud teadusartikli kohaselt ei muutnud kinnipeetavate seas läbiviidud programmid nende isikute osakaalu, kes panid pärast vabanemist toime uue kuriteo. Selle tulemusena heideti kinnipeetavate rehabiliteerimine kõrvale ning seda ei peetud vajalikuks. (Saar 2007: 264)

1980. aastatel ja 1990. aastatel läbi viidud uuringud aga selgus, et rehabiliteerimisel on mõju retsidiivsusele² (Saar 2007: 265). Tänapäeval on jõutud uuringutega järeldusele, et rehabiliteerivad tegevused avaldavad mõju enamikule täisealistele kinnipeetavatele, eriti tuntav on selline mõju aga alaealiste puhul (samal: 266). Kuigi uuringute tulemused näitavad rehabiliteerivate tegevuste positiivset mõju, ei pruugi kogu ühiskond seda selliselt näha. Shadd Maruna ja Anna Kingi läbi viidud uuringus (2009: 19-20) leiti, et inimeste hoiakuid

² Retsidiivsus on uue kuriteo toimepanemine olukorras, kus inimene on juba varem eelmise kuriteo eest süüdi mõistetud või kui uus kuritegu pannakse toime pärast vanglast vabanemist (Ahven jt 2010: 21)

rehabiliteerimise võimalikkusest mõjutavad nende arvamused kuriteo toimepanemise kohta. Kui kuritegu pandi toime väliste tegurite tõttu, siis ollakse valmis uskuma, et inimene võib muutuda. Kui aga kuriteo toime pannud inimest nähakse olemuslikult halvana, siis ei usuta ka tema muutumisse ning toetatakse pigem karistuslikke lähenemisi. (2009: 19-20)

Selleks, et rehabiliteerimine oleks tulemuslik, on välja mõeldud seitse printsiipi, millele sekkumise tegevused peavad vastama (Saar 2007: 267-268):

- Sekkumise tegevused peavad olema suunatud just nende omaduste parandamisele, mis konkreetse kinnipeetava puhul mõjutasid teda enim kuritegu sooritama. Näiteks impulsiivsus, puudulik oskus kontrollida oma emotsioone ja lahendada tekkinud probleeme.
- Kinnipeetavat tuleb enne rehabiliteerivate teenuste pakkumist hinnata, et selgitada välja kõik need tegurid, mis panid kinnipeetava kuritegelikult käituma. See on oluline seetõttu, et üksikute omaduste parandamisest ei piisa, tuleb parandada kõiki selliseid negatiivseid omadusi, mis isiku hindamisel tuvastatakse.
- Rehabiliteerivad tegevused tuleb viia läbi viisil, mis sobib kokku kinnipeetava õppimise stiiliga ehk kuidas ta teadmisi ja uusi oskuseid omandab.
- Mida suurema retsidiivsuse riskiga kinnipeetav, seda efektiivsemad on rehabiliteerivad tegevused.
- Rehabiliteerivad tegevused peaksid olema suunatud eelkõige oskuste õpetamisele ning seda peaks tegema läbi käitumisteraapia.
- Rehabiliteerivad tegevused peavad kestma piisavalt pikalt ja olema piisavalt põhjalikud. Ka selles punktis on oluline individuaalne hindamine ning samuti tuleb kinnipeetava arengut jälgida ka jooksvalt.
- Lisaks vanglas läbiviidavatele rehabiliteerivatele tegevustele peab selline tugi jätkuma ka väljaspool vanglat.

Kinnipeetavate puhul võib rehabiliteerimise üheks põhieesmärgiks pidada sihti, et nad saaksid ühiskonnas hakkama ilma uusi kuritegusid toime panemata, ehk retsidiivsus väheneb (Remmik jt 2021: 20). Kinnipeetava rehabiliteerimine on õnnestunud, kui ta liitub ühiskonnaga ning käitub seal elu lõpuni seaduskuuleka kodanikuna (Hall jt 2016: 58). See võib osutada aga keerukaks ülesandeks.

Statistika näitab, et kõige tõenäolisemalt panevad uue kuriteo toime just need vangistust kandnud isikud, kes olid vangis kogu oma karistuse aja, s.t kinnipeetavat ei ole ennetähtaegselt vabastatud. 2020. aastal vabanenud kinnipeetavatest pani kahe aasta jooksul uue kuriteo toime koguni 43%. (Arumägi 2023: 81)

Siiski on Eesti statistikas näha, et retsidiivsus on aja jooksul üha vähenenud. 2022. aastal oli vanglast vabanenud süüdimõistetute kahe aasta retsidiivsusmäär 27%. Küll aga tuleb pöörata tähelepanu sellele, et näiteks 53% varavastaseid kuritegusid toime pannud kinnipeetavad sooritasid kahe aasta pärast uue kuriteo. Tihti on uue kuriteo toimepanemise põhjus sõltuvus alkoholist või narkootikumidest. (Kuritegevus Eestis 2024, retsidiivsus) Autori kogemusel võib kuritegude toimepanemise põhjus olla soov teenida lihtsamalt tulu, sest isikul ei ole tööd ning sageli puudub tal ka haridus, mis võimaldaks tasuvat tööd leida.

Eelnevast tulenevalt on selge, et edukaks taasühiskonnastamiseks on vaja väga mitmekülgsid sekkumiste meetodeid, mille eesmärk on vähendada kinnipeetava isikust tulenevaid riske. Kinnipeetav peab treenima oma käitumist riskiolukordades, õppima eneseregulatsiooni, hoidma positiivseid kontakte ja vähendama suhtlust karistatud inimestega, omandama hariduse, sisustama vaba aega ja läbima vajadusel sõltuvusravi. (Remmik jt 2021: lk 22)

Lisaks konkreetsetele tegevustele tuleb taasühiskonnastamisel kasutada ära ka inimese sisemisi motivaatoreid ja käivitajaid, mille üks näide on konformsus. Erik Rүүtel (2018: 112) toob välja: „konformsus on sisemine tung teha asju nii nagu seda teevad teised. Tung mitte erineda ja mitte välja paista karjast [...]“. Kui võtta aluseks, et kinnipeetavad jäljendavad üksteise tegusid, siis mida rohkem tegelevad kinnipeetavad enesearenguga, seda enam tõmbavad nad kaasa ka teisi kinnipeetavaid (samas: 112).

Paljude vanglas tehtavate tegevuste üks eesmärke on kuritegudest irdumise tõenäosuse suurendamine, mis ongi oluline ütlema, et kinnipeetav on valmis edukalt ühiskonda sulanduma. Kuritegevusest irdumine on toimunud juhul, kui kinnipeetav, kelle jaoks oli kuritegude toimepanemine harjumuspärane, on suutnud kuritegevusest pikaajaliselt hoiduda (How and why... 2012: 3). Selleks on vaja kognitiivsete võimete muutumist. Giordano on toonud välja neljaosalise „kognitiivse transformatsiooni teooria“, mis on oluline kuritegevusest irdumise õnnestumiseks (samas: 6-7):

1. Valmisolek ja avatus kognitiivsetele muutustele – protsessis osaleja saab aru, et muutus on vajalik ja ta soovib seda. Osaleja peab mõtestama, sh ümber mõtestama, enda jaoks olulise.
2. Peab puutuma kokku ja reageerima nn „muutuse käivitajatele“ või pöördepunktidele – siinkohal tulevadki mängu erinevad rehabiliteerivad tegevused. Osaleja peab aru saama, et need tegevused pakuvad talle võimalust ennast muuta.
3. Peab kujunema ettekujutus meeldivast ja sotsiaalselt aktsepteeritavast uuest minast – osaleja peab suutma ennast ette kujutada uue inimesena, käitudes varasemast teisiti. See faas on õnnestunud juhul, kui osaleja ei soovi enam oma vana käitumist jätkata ning mõistab, et varasem käitumine ei vii teda edasi.
4. Eelnevaga kaasneb muutus selles, kuidas protsessis osaleja näeb ja tajub kuritegelikku käitumist.

Lisaks rehabiliteerivatele tegevustele on vajalik, et kinnipeetava baasvajadused oleksid täidetud. Maslow' vajaduste hierarhia kohaselt ei ole inimene valmis tegelema enesearenguga, kui tema baasvajadused on täitmata. Esmalt peavad olema täidetud füsioloogilised baasvajadused (toit, vesi, uni, peavari), seejärel turvalisuse vajadus, armastus- ja kuuluvusvajadus ning tunnustusvajadus. Eneseteostusvajadus on alles kõige tipus (Rosewall 2021: 18).

Seega tuleb esmalt tuvastada, millised on kinnipeetava elus just need tegurid, mis mõjutavad teda kuritegelikul viisil käituma³. Kinnipeetavaga suheldes tuleb saada selgust, kas tal on mõni baasvajadustest täitmata, sh kas ta vajaks mingisugust ravi. Alles baasvajadused täitmisel võib kinnipeetav olla valmis osalema rehabiliteerivates tegevustes ning olla avatud enese muutmisele.

³ Näiteks sõltuvused; psüühilised probleemid; puudulikud sotsiaalsed oskused; puudulik haridus jne.

1.3. Kultuurikorraldus kui taasühiskonnastamise vahend

Magistritöö eesmärk on vaadata ühe rehabiliteeriva tegevusena kultuurilisi tegevusi, mida viivad ellu kultuurikorraldajad. Selleks et rääkida kultuurikorraldusest kui taasühiskonnastamise vahendist, tuleb enne avada kultuuri ja kultuurikorralduse mõisted.

Kultuuri kui mõistet on üheselt määratleda väga keeruline, sest see on ajas ja ruumis pidevalt muutuses (Wróblewski jt 2018: 25). Samuti oleneb, kui kitsalt või laialt kultuuri mõistet vaadatakse – kas peetakse silmas üksnes kõrgkultuuri (klassikaline muusika, maalinäitused muuseumides või kõrgetasemelised lavastused) (kitsas käsitlus) või võiks kultuurina käsitleda ka popmuusikat ja Hollywoodi filme, mida varasemalt on peetud pigem meelelahutuseks (lai käsitlus). (Samas: 1)

Tänapäeval on meelelahutuse ja kultuuri vaheline piir hägustunud ning need kaks mõistet on kokku sulanud. Selle põhjus on eelkõige tehnoloogia ja interneti kiire areng, mis mõlemad on laiendanud kultuuris osalemise viise ja keskkondi. (Wróblewski jt 2018: 3) Praegusel ajal levinud arusaama järgi ei hõlma kultuur üksnes kõrgkultuuri, vaid ka popkultuuri, etnilist kultuuri ja kogukonna traditsioone (Rosewall 2021: 4).

Byrnes (2022: 2-3) käsitleb enda teoses, et kultuuri võiks vaadelda kui loovuse erinevaid väljendusvorme, mis on olulised nii tsivilisatsiooni arengule kui ka inimõistuse kujunemisele. Tema loeb kultuuri osaks ka filosoofiat. Rosewall (2021: 4) peab kultuuri protsessiks, mille kaudu edastatakse põlvkondade vahel väärtusi, norme ja teadmisi, kasutades selleks loomingulist eneseväljendust. Olemuselt ei ole kultuur valmistoode, vaid protsess, mis saadab meid igapäevatoos ja -tegemistes (Andrew jt 2005: 33).

Kultuuri mõistet võib tõlgendada ka läbi erinevate perspektiivide. Varasemalt on kultuuri mõistetud kui klassifikatsioonivahendit, mille põhjal paigutati ühiskond arengutaseme järgi hierarhilisse süsteemi, kus kultuur seostati tsiviliseeritusega – see eristab inimest metslasest. Sedalaadi mõttelaad oli omane 19. sajandile. (Wróblewski jt 2018: 26-27) Hiljem sellisest käsitlusest loobuti ning kultuuri vaadeldi pigem kirjeldava mõistena, leides, et erinevad kultuurid on võrdsed ning neid ei saa hierarhiliselt järjestada. Igal kultuuril on iseloomulikud jooned, nagu tavad ja uskumused. (Samas: 27)

Funktsionaalses käsitluses on kultuuril ühiskonnas konkreetne roll, mis aitab sel toimida ja püsida. Kultuur on vahend eesmärkide püstitamiseks. Ka see käsitlus leiab, et kultuurid on samaväärsed, kuid toimivad erinevalt, ning kultuuril on oma osad, mis täidavad kindlat ülesannet (nt esemed, ideed, kombed, väärtused). (Wróblewski jt 2018: 28-29)

Kultuuri saab vaadata ka inimõigusena, sest inimõiguste ülddeklaratsiooni (1948) artikkel 27 näeb ette: „Igal inimesel on õigus ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada.“ Kultuuris osalemine ei pea piirduma üksnes tarbimisega, vaid hõlmab ka loomist, säilitamist ja jagamist. (Walker jt 2002: 17).

Selleks et kultuuri oleks võimalik tarbida ja loojatel seda kellelegi esitada, tuleb kultuur mingil viisil soovitud publikuni viia. Seda rolli kannab kultuurikorraldus, mis on oma olemuselt suhteliselt uus nähtus. Kultuurikorralduse kui eraldiseisva haru areng kiirenes 20. sajandi teises pooles (Rosewall 2021: 13).

Sarnaselt kultuuri mõistele ei ole ka kultuurikorraldusele olemas ühest definitsiooni (DeVeraux 2018: 5). Ajalooliselt on kultuurikorraldus mingis vormis alati olemas olnud, küll aga tegid seda sageli loovisikud ise oma tegevuse korraldamisega. Tänapäeval on aga kujunenud selge eristus loojate ja kultuurikorraldajate rollide vahel. (Brindle jt 2015: 3).

Kultuurikorraldusele laiemas kontekstis lähenedes võib asuda seisukohale, et tegemist on protsessiga, mille käigus luuakse tingimused loomingu tekkeks, levikuks ja kättesaadavuseks publikule. Kultuurikorraldaja peab looma keskkonna, mis toetab nii loojate kui ka publiku vajadusi, arvestades samal ajal kultuuri muutuvat tähendust ajas ja ruumis (DeVeraux 2018: 4).

Byrnes (2022: 3) leiab, et kultuurikorralduse eesmärk on ühendada loojate loomingulist tööd publiku ja kogukonnaga, toetades samal ajal organisatsiooni missiooni. Ka Rosewall (2021: 6) on arvamusel, et kultuurikorralduse eesmärk on tuua kokku loojad ja publik, mis saavutatakse kunsti- ja kultuuriorganisatsioonide juhtimise ja korraldamisega.

Kultuurikorraldus koosneb paljudest juhtimisprotsessidest, näiteks planeerimisest, organiseerimisest, inimeste ja ressursside juhtimisest ning tegevuste kontrollimisest, mis kõik on suunatud organisatsiooni eesmärkide saavutamisele (Rosewall 2021: 14-15). Lisaks on kultuurikorraldus interdistsiplinaarne valdkond, mis seob endas teadmisi mh esteetikast ja

filosoofiast, kuid ka psühholoogiast ja sotsioloogiast, ning peab kohanduma pidevalt ühiskondlike muutustega (Byrnes 2022: 3).

Kultuuri viimine läbi kultuurikorralduse inimesteni on väga oluline, sest kultuuril on oluline roll inimese terviklikus arengus. Kultuuritegevustes osalemine annab võimaluse arendada erinevaid individuaalseid ja sotsiaalseid oskusi, sh enesedistsipliini ja oskust töötada meeskonnas. Kultuuritegevused pakuvad tervislikke viise eneseväljenduseks ning tegevuses osalejale ka teistsugust elamise perspektiivi. (Rosewall 2021: 187) Lisaks arendavad tegevused kognitiivseid oskusi ja empaatiavõimet (Byrnes 2022: 6).

Kultuuritegevustes osalemine on tihtipeale seotud ka suurema enesekindlusega, suurenenud rahuloluga ja tekitab kuuluvustunnet, mis on kõik olulised tegurid rehabilitatsiooniprotsessis. Uuringutes on leitud, et kultuuris aktiivselt osalevad inimesed löövad suurema tõenäosusega kaasa ka teistes ühiskondlikes tegevustes või on poliitiliselt aktiivsemad, näiteks vabatahtlikud mõnes organisatsioonis. (Walker jt 2002: 8, 23)

Lisaks kultuurile on oluline roll rehabilitatsioonis ka spordil. Uuringud näitavad, et sportlikud tegevused parandavad füüsilist tervist, vähendavad vaimseid probleeme ja soodustavad prosotsiaalset käitumist. Läbi spordi on võimalik vähendada ka riskikäitumist, sh ennetada antisotsiaalset käitumist. Ka sportides õpib inimene nii individuaalseid kui ka sotsiaalseid oskusi, näiteks meeskonnatöö ja enesekontroll. (Taylor jt 2015: 8-9) Lisaks on leitud, et sporditegevustes osalemine võib suurendada enesehinnangut ja -kindlust, mis omakorda vähendab retsidiivsuse riski (Taylor 2015: 78).

Selleks et eelnimetatud positiivsed muutused saaksid toimuda, on oluline kultuuris osaleda. Ka kultuuris osalemist saab vaadelda laia mõistena, kus osalemine ei ole ainult kultuuri tarbimine, vaid ka selle loomine, säilitamine ja edasiandmine. See võib väljenduda väga erinevates vormides ja tegevustes, alates teatri või kontserdi külastamisest kuni kodus diivanil raamatu lugemiseni. (Walker jt 2002: 7) Sellise laia käsitluse puhul ei ole kultuuris osalemine piiratud mingite kindlate normidega, vaid see on loomulik osa inimeste igapäevaelust. Magistritöös vaadeldaksegi kultuuritegevustes osalemist laia käsitluse vaates.

Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringu kohaselt mõjutavad inimesi kultuurielus osalemisel individuaalsed ja kogukondlikud tegurid. Individuaalsed tegurid on inimese väärtused, huvid ja

uskumused ning ressursid (aeg, raha, individuaalsed oskused) (Walker jt 2002: 14). Kogukondlikud tegurid kultuurielus osalemiseks on kultuurisündmuste kättesaadavus, mitmekesisus ja ligipääsetavus. Näiteks võivad erinevad keskkonnad (kontserdisaal vs avalik park) meelitada erinevaid inimgrupe. (Samas: 15)

Kultuuri tähtsusest ja selles osalemisest on tehtud uuringuid ka kinnipeetavate seas, mis kinnitavad juba varasemalt väljatoodut, kuid lisavad mõningaid aspekte tulenevalt kinnipeetavatest endist ja vangistuse üldisest iseloomust.

Kinnipeetavatel on tavapärane luua endast fassaad, et navigeerida vangla sotsiaalses elus. Tihti soovivad kinnipeetavad näida maskuliinsena ning vältida nõrkuste ja emotsioonide väljendamist (Doxat-Pratt 2021: 292). Sedalaadi teesklus võib aga inimesele psühholoogiliselt äärmiselt raske olla. Samuti kaasneb vangistusega alati ka dehumaniseerimist, kus kinnipeetavalt võetakse ära tema autonoomia (Alghadban 2025: 370).

Kultuuritegevuste eesmärk peaks olema võimaldada kinnipeetaval hetkeks unustada, kus ta viib ja millises olukorras ta tegelikult on. Sageli võimaldab loovtegevus kinnipeetaval igapäevaelust eemalduda, mis on oluline selleks, et kinnipeetav suudaks vangistuse psühholoogilise koormaga toime tulla. (Doxat-Pratt 2021: 294)

Kinnipeetavate puhul on peamine viis kultuurist osa võtta läbi huvitegevuse ning selles valdkonnas on mujal maailmas ka palju erinevaid uuringuid tehtud. Huvitegevuses osalenud kinnipeetavad panid pärast seda toime palju vähem distsiplinaarrikkumisi, kui enne tegevustes osalemist (Brewster 2014: 1). Samuti on uuringud näidanud, et kinnipeetavad, kes osalevad mõnes huvitegevuses, on hiljem palju altimad ennast veel täiendama, sh akadeemiliselt. Eriti kehtib see nende kinnipeetavate osas, kellel olid varasemalt haridussüsteemiga negatiivsed kogemused. (Samas: 4) Kinnipeetavad, kes näitasid oma oskusi ka väljaspoole huviringe, inspireerisid sellega ka teisi enda ümber huvitegevusest osa võtma (Doxat-Pratt 2021: 300).

Ka kinnipeetavad ise toovad välja, et erinevad programmid aitavad neil end turvaliselt väljendada, vähendavad stressi, võimaldavad tunda ennast õnnelikuna ja aidata teha paremaid otsuseid (Brewster 2014: 7). Tegeledes kultuuriliste tegevustega ning saades sealt häid emotsioone, õppisid kinnipeetavad, et on ka teisi viise enda hästi tundmiseks kui mõnuained või

kuritegevus (Lacey 2007: 11). Lisaks tunnetavad nad, et saavad paremini läbi teiste kinnipeetavatega ning ka vangla töötajatega (Brewster 2014: 7).

Konkreetsete huvitegevuste mõju näitena on kaunite kunstidega tegelenud kinnipeetavad nimetanud, et nad on pidanud õppima kannatlikust ja enesedistsipliini ning mõistnud, et mõnele tegevusele tuleb hea tulemuse saavutamiseks pikemaajaliselt pühenduda (Lacey 2007: 4). Kõiki neid oskusi on vaja ka igapäevaelus, eriti raskustega silmitsi olles. Samuti on kinnipeetavad toonud välja, et programmides osalemine on neile õpetanud alustatu lõpuleviimist ja detailidele tähelepanu pööramist, samuti paranes ajaplaneerimise oskus (Brewster 2014: 17).

Mõned kinnipeetavad leidsid, et loovtegevustes osalemine võimaldas neil leida enda kutsumuse ning näitas, et nad võivad olla milleski andekad (Lacey 2007: 11). Selline avastus aga tõstab kindlasti omakorda kinnipeetava enesehinnangut ja -usku.

Mitmed uuringud näitavad, et parema ajupool arengu ning kunstihariduse ja praktilise tegevuse vahel on väga suur seos. Tugev parem ajupool on aga seotud tõhusama emotsionaalse eneseregulatsiooniga, parema keskendumisvõimega, loomingulisusega, enesedistsipliiniga ja võimega teha teistega koostööd. (Brewster 2014: 2) Kõik eelnevad oskused on olulised ka väljaspool vanglat.

Selleks et kinnipeetavates toimuksid muutused, on oluline, et tegevused kestaksid pikemat aega. Ühes uuringus leiti, et 38% kinnipeetavatest, kes osalesid kultuuriga seotud tegevustes ühe aasta või vähem, ei tundnud mingisugust muutust. Nende hulgast, kes olid huvitegevusega tegelenud juba 2-4 aastat, tunnistas ainult 18%, et nad ei tunne mingit muutust. (Brewster 2014: 18) Pikaajalisus on ka üks seitsmest printsiibist, mida on vaja täita, et rehabiliteerimine võiks edukalt toimuda.

Lisaks individuaalsetele tegevustele on kindlasti oluline, et kinnipeetavad saavad teha tegevusi grupis. Näiteks koos muusikat tehes õpivad nad teiste inimeste kuulamist ja paraneb suhtlemisoskus (Doxat-Pratt 2021: 290). Samuti tekib kinnipeetaval seeläbi vanglas mingit laadi sotsiaalne elu.

On leitud, et sotsiaalne elu aitab kaasa nii vaimsele tervisele kui ka üldisele heaolule (Kyprianides 2020: 532). Seega on peale oskuste omandamise oluline ka selle juurde käiv seltskondlik elu. Sotsiaalse elu omamine vanglas on oluline eelkõige seetõttu, et vangistusega

võivad kinnipeetaval katkeda tema varasemad sidemed lähedaste ning sõpradega ning sellega kaasneb negatiivne mõju nii vaimsele kui ka füüsilisele tervisele. (Samas: 532)

Lisaks vanglasisesele sotsiaalsele elule toetavad kultuurilised tegevused ka perekondlikke sidemeid. Mitmes uuringus nimetati, et kinnipeetavad said kunsti ja kultuuri kaudu oma perekondadega taas ühenduse – neil on rohkemast rääkida ning käsitöö ja kunsti puhul on kinnipeetavatel midagi enda loodut, mida lähedastele kinkida. (Brewster 2014: 18; Alghadban 2025: 372)

Kuuludes erinevatesse gruppidesse, muutub ka kinnipeetava minapilt. Kui grupp, kuhu kinnipeetav kuulub, on tema jaoks oluline, mõjutab see ka uskumusi, tundeid, hoiakuid ning käitumist (Kyprianides 2020: 533). Grupitegevused toetavad psühholoogilisi baasvajadusi, nagu lähedus ja eneseväärikus (samas: 545). Nagu varasemalt välja toodud, on kinnipeetav valmis enesearenguga tegelema alles siis, kui baasvajadused on rahuldatud.

Lisaks sisemistele protsessidele võib huvitegevus aidata kinnipeetavatel luua ühendust ka välismaailmaga, eelkõige läbi selle, kui nende käsitöö või kunst pannakse oksjonile, annetatakse või tehakse kogukonnas näitus. Sedalaadi tegevused võimaldavad näidata kinnipeetavatel end enamana kui kuriteo toime pannud isikutena – nad on inimesed, kes tahavad ennast parandada ja valmistuvad ühiskonnaga taas liituma (Brewster 2024: 4).

2. VANGISTUS EESTI VANGLATES

Selle peatüki eesmärk on anda ülevaade vangistuse kandmise korraldamisest tänapäeva Eestis. Peatükis tutvustatakse vangistuse kui karistuse kujunemisest Eesti ajaloos alates vabariigi loomisest. Samuti kajastatakse viimase 20 aasta kinnipeetavatega seotud statistikat, mis annab ülevaatliku pildi sellest, millised kinnipeetavad täna karistust kannavad. Lisaks antakse peatükis ülevaade vangistust reguleerivatest sätetest ning põhimõtetest, millest vangistuse täideviimisel lähtutakse.

2.1. Lühiülevaade vangistuse kui karistuse arengust Eestis alates 1918. aastast

1918. aastal enne iseseisvuse väljakuulutamist kehtis Eesti aladel kolm kriminaalseadustikku: Vene 1845. aasta nn Nuhtlusseadus, 1864. aasta nn Rahukohtu nuhtlusseadus ja osad 1903. aasta Uuest Nuhtlusseadustikust. Okupatsioonikuudel 1918. aastal kehtis Uus Nuhtlusseadustik täies ulatuses Saksa okupatsioonivõimude muudatustega. Pärast Saksa okupatsiooni taastati Eesti Ajutise Valitsuse otsusel okupatsioonile eelnenud olukord ja kehtima hakkasid vana Nuhtlusseadus, Rahukohtu nuhtlusseadus ja osad Uuest Nuhtlusseadustikust. Küll aga võeti kohe eesmärgiks töötada välja oma riigi karistusõigus. (Tammela 2021: 38)

1921. aastal võttis Riigikogu vastu otsuse, et 1903. aasta Vene Uus Nuhtlusseadustik tuleb tõlkida, muuta Eesti riigi vajadustele ja võimalustele vastavaks ning kehtestada seniste kriminaalseaduste asemel. 1903. aasta Uues Nuhtlusseadustikus eristati kaheksat liiki põhikaristusi, millest kuuel juhul võis süüdimõistetut karistada vabadusekaotusega (Tammela 2021: 39). Tammela artiklis tuuakse välja kõik kuus karistusliiki: „[...] sunnitöö, asumisele

saatmine, kinnipidamine parandusmajas, kinnipidamine kindluses, kinnipidamine türmis ja arest“ (2021: 39).

Uue Nuhtlusseadustiku tõlkimise ja ümbertöötamisega kaasnes õigusteadlaste poolt avalik arutelu karistuste kohta, sh vangistuse liikide osas (Tammela 2021: 39). Õigusteadlane Karl Saarmann (1922: 67) tõi välja, et paljudes Euroopa riikides ei ole vangistusega seotud üle kolme liigi ning leidis, et ka Eestis ei peaks neid rohkem olema. 1922. aastal jäetigi kriminaalseadustiku eelnõusse viis põhikaristust, millest kolm (sunnitöö, vangimaja ja arest) olid vangistusega seotud. (Tammela 2021: 39) Asumisele saatmist ei saanud enam rakendada, sest selleks puudus vastav koht (Saarmann 1934: 2). Sunnitööd rakendati ainult raskete kuritegude puhul ja vangimaja kuritegude puhul⁴. Arest määrati karistusena üleastumiste eest. (Samas: 4)

1928. aastal toimus kriminaalseadustiku eelnõu esimene lugemine Riigikogus. Leiti, et seadus on mujal maailmas kehtivatest seadustest juba maha jäänud⁵, aga et puudus suutlikkus modernsema seaduse väljatöötamiseks, siis tuli kehtestada lugemisele esitatud versioon. (Rohtmets 2026 140) Lisaks karistusliikide muutmisele muudeti mitmeid meetmeid leebemaks. Näiteks peeti ennetähtaegselt vabastamist võimalikuks juba siis, kui kinnipeetav oli ära kandnud poole määratud karistusest (varasema 2/3 asemel) (samas: 140). Lõplikult kiideti seadus heaks 29. märtsil 1929 (samas: 143).

Omariikluse algusaastatel hakati tõsisemalt tegelema ka taasühiskonnastamisega. Vanglates olid kuraatorid, kes pidid jälgima vange kohtlemist inimväärset – et nad saavad süüa ja vajadusel ravi (Rohtmets 2026: 185). Rohtmets toob oma raamatus välja, et 1923. aastal tegi misjonär Georg Wehm brošüüris „Vangide hooldamise küsimus“ ettepaneku luua seadus, mis kätkeks endas vangide hoolekandetöö regulatsiooni: „Vangide hoolekanne tähendas nii vanglast vabanenud isikute abistamist (töö- ja elukoht, aineiline toetus), vangide puudustkannatavate perekondade eest hoolitsemist kui ka vangistuses viibivate inimeste vaimse tervise eest hoole kandmist.“ (2026:1186) Lisaks leiti, et vangide hoolekanne pidi keskenduma muuhulgas ka kultuurivajaduste eest hoolitsemisele. (Samas: 186)

⁴ Rasketeks kuritegudeks loeti neid kuritegusid, mille raskeim karistus oli surmanuhtlus või sunnitöö. Kui raskeimaks karistuseks oli vangimaja, siis oli tegemist kuriteoga (Saarmann 1934: 4).

⁵ Näiteks heideti ette, et seaduses on endiselt surmanuhtlus kui karistus (Lehtmets 2026: 141).

Pärast kriminaalseadustiku vastuvõtmist plaaniti luua ka uus vangistusseadustik. Selle seadustiku eesmärk oli muuta vanglad kohtadeks, kus kinnipeetavaid on võimalik rehabiliteerida. Seaduse juhtmõte oli, et kõik kinnipeetavad peavad vastavalt võimekusele vanglas töötama. (Rohtmets 2026: 145) Lisaks võeti kasutusele süsteem, mis jaotas kinnipeetavad erinevatele astmetele ning iga kõrgem aste tõi endaga kaasa uusi hüvesid (samas: 218). Näiteks ei saanud kõige madalamal astmel kinnipeetav lugeda ajalehti, teisel astmel kinnipeetav sai lugeda ühe nädala kuni ühe kuu vanuseid ajalehti ja kõige kõrgemal astmel asetsev kinnipeetav sai lugeda kolmepäevaseid ja vanemaid ajalehti ning ajakirju (samas: 156-157).

Uues vangistusseaduses kaotati kuraatorite süsteem, kuid kinnitati, et igas maakonnas peab asuma vangide hooldamise selts, kelle ülesanne oli hoolitseda vanglast vabastatute eest, teostada järelevalvet tingimisi vabastatud kinnipeetavatele ja hoolitseda kinnipeetavate vaimse ja kõlblise arengu eest. Oma rahastuse said seltsid riigilt toetuse näol (Rohtmets 2026: 155). Vangistusseadus võeti vastu 1931. aastal (samas: 217).

1940. aastal, okupeerimise järel, kehtestati Nõukogude kriminaalkoodeks (Rohtmets 2026: 221). Eelnimetatud kriminaalkoodeks läbis põhjaliku reformi 1958-1961. Eesti NSV kriminaalkoodeks võeti vastu 1961. aastal. Selle koodeksi rakendamist päriselus iseloomustab asjaolu, et vangistuse kui karistuse määramine oli 50-60% kõikidest karistustest. (Sootak 20018: 72-73)

1969. aastal kinnitati Nõukogude Liidu ja liiduvabariikide parandusliku töö seadusandluse alused, kus toodi välja, et karistust ei määrata üksnes toimepandud teo eest, vaid karistuse määramisel peab tagama, et see parandaks ja kasvataks kurjategijat. Karistuse eesmärk oli hoida ära ka uute kuritegude toimepanemine. (Rohtmets 2026: 228)

Nõukogude ajale iseloomulik tava oli karistuste kergendamine riiklike tähtpäevade puhul. Mõnel juhul võidi kinnipeetav karistuse kandmisest täiesti vabastada. 1987. aastal – oktoobrirevolutsiooni 70. aastapäeval – vabastati näiteks üle 60-aastased naised ning alaealiste lastega naised ja rasedad. (Rohtmets 2026: 236)

1980. aastate lõpus hakati üha rohkem arutlema selle üle, miks kuritegusid toime pannakse ja kuidas seda saaks ennetada (Rohtmets: 2026: 239). Seda tingis ka asjaolu, et 1980. aastate lõpus oli kuritegevus tõusutrendis (samas: 240). Kriminoloog Eduard Raska võttis aktiivselt sõna

vanglate funktsiooni osas ning leidis, et vanglatest peavad saama kohad, kus kinnipeetav mõistab oma teo tagajärgi ning suudab taastada sidemed ühiskonnaga, mille osa ta enne kuriteo toimepanemist oli (sammas: 247).

Pärast Eesti taasiseseisvumist 1990. aastatel, kui hakati välja töötama uut kriminaalseadustikku, rõhutas õigusteadlane Eduard Raska, et karistamine peab olema humaanne ning selle eesmärk ei saa olla kurjategija häbimärgistamine või alandamine (Rohtmets 2026: 298). 1992. aastal kehtestati Eestis kriminaalkoodeks ja karistusseadustik võeti vastu aastal 2001 (Sootak 2018: 73). Kriminaalkoodeksis kaotati suurem osa nõukogudeaegseid karistusi, sh asumisele saatmine ja paranduslik töö. Olulised muudatused tehti ka vangistuse osas – kaotati surmanuhtlus ja asendati see eluaegse vangistusega ning maksimaalne vangistus tõsteti 15 aasta pealt 30 aasta peale. (Luts-Sootak jt 2019: 142)

Taasiseseisvumise kontekstis oli oluline täitemenetluse seadustik, mis jõustus 1993. aastal. See asendas senist parandusliku töö koodeksit ning rõhutas kaht peamist põhimõtet: kinnipeetaval pidid säilima positiivsed kontaktid väljaspool vanglat ja karistus ei tohtinud olla alandav, vaid pidi motiveerima kinnipeetavat oma käitumist muutma. Muuhulgas anti kinnipeetavatele õigus saada ka sotsiaalõpet ja -nõustamist (Rohtmets 2026: 308-309). Hiljem asendas selle vangistusseadus, mis jõustus 1998. aasta 1. mail (sammas: 359).

Vangistusseadusega taheti luua õiguslik raamistik taasühiskonnastamisele. Peamine roll oli siinkohal individuaalse täitmiskava koostamise kohustus. See võimaldas kaardistada, milliseid oskusi on vaja kinnipeetaval vangistuse ajal omandada, sh haridustee jätkamine, aga ka sotsiaalsed oskused (Rohtmets 2026: 362).

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis on vangistuse kui karistuse kohta käivad seadused jäänud läbi aastate suuresti samaks. Suuremate muudatustena saab välja tuua, et alates 2013. aastast on võimalik vangistus asendada elektroonilise valvega või vajadusel raviga. Esimesel juhul võib karistus olla maksimaalselt üks aasta ja teisel juhul kuus kuud kuni kaheaastane vangistus (KarS 2001).

Eelnevast ülevaatest nähtub, et ajas on peamiselt muutunud vangistuse fookus. Karistusmeetmest on saanud meede, mis ühelt poolt isoleerib kurjategija ühiskonnast, kuid samaaegselt soovitakse kinnipeetavat taasühiskonnastada. Nõukogude perioodil jäi

taasühiskonnastamine tahaplaanile, kuid Eesti Vabariigi loomise järel hakati seda uuesti oluliseks pidama ning seda kinnitas ka vastav õigusloome.

2.2. Kinnipeetavate arvu dünaamika Eestis 21. sajandi I veerandil

Vanglas on kaht tüüpi isikuid – süüdimõistetud ja vahistatud. Süüdimõistetud on isikud, kelle suhtes on jõustunud kohtulahend ning kes kannavad neile mõistetud karistust. Vangistusseaduse § 2 nimetab eelkirjeldatud isikuid kinnipeetavateks. Vahialune või vahistatu, nagu on defineeritud vangistusseaduses, on aga isik, kelle suhtes ei ole jõustunud kohtulahendit ning käimas võib olla alles kohtueelne- või kohtumenetlus. Statistilistes ülevaadetes nimetatakse aga kinnipeetavateks nii vahialuseid kui ka süüdimõistetuid kokku.

Viimase 20 aasta jooksul on kinnipeetavate arv vanglas olnud pidevas languses. 2006. aastal oli 100 000 elaniku kohta 333 kinnipeetavat ning kinnipeetava keskmine vanus oli 31-32 aastat. Eestist rohkem oli sellel ajal vange ainult Venemaal, Valgevenes ja Ukrainas. (Kuritegevus Eestis 2006: 77) Kaks aastat hiljem, s.o 2008, oli kinnipeetavaid 100 000 elaniku kohta 272. Sellise tulemusega oli Eesti liikunud 217 riigi hulgas 40. kohale (Kuritegevus Eestis 2008: 100).

2010. aastal oli 100 000 elaniku kohta 253 kinnipeetavat. 2010. aastal kandis üheaastast vangistust ainult kümnendik kinnipeetavaid ja üle 41% kinnipeetavatest kandis üle viie aastast vangistust. Kõige enam oli kinnipeetavaid, kes kandsid 1-5 aasta pikkust vangistust (Kuritegevus Eestis 2010: 123). 2013. aastal oli 100 000 inimese kohta 238 kinnipeetavat. Selle näitajaga oli Eesti maailmas 47. kohal ja Euroopas 7. kohal. (Kuritegevus Eestis 2013: 57) Endiselt oli kõige rohkem neid kinnipeetavaid, kes kandsid 1-5 aasta pikkust vangistust (Kuritegevus Eestis 2013: 58).

Kui 2014. aasta lõpu seisuga oli iga 100 000 elaniku kohta kinnipeetavaid 231 (koguarv 3034). Võrreldes 2006. aastaga on kinnipeetavate arv vähenenud 35%. (Kuritegevus Eestis 2015: 80). 2024 aasta seisuga on kümne aasta võrdluses igal aastal vangide arv vähenenud peaaegu 10% (Kuritegevus Eestis 2024). Eesti kõige suurem vangla on Tallinna vangla, kus 01.01.2025 seisuga oli kinnipeetavaid 855, kellest 678 olid süüdimõistetud, vahistatud oli 179. Suuruselt

järgmine oli Viru vangla (vastavalt 400 ja 86) ning kõige väiksem Tartu vangla, kus süüdimõistetuid oli 231 ja vahistatuid 63. (VT vanglateenistuse koduleht: 2024 ülevaade)

Justiits- ja Digiministerium hindas 2024. aastal, et vangide arv väheneb jõudsalt ka järgnevatel aastatel ning seda eelkõige kolmel põhjusel. Esiteks väheneb pidevalt alaealiste ja kuni 21-aastaste süüdimõistetute arv. Seda eelkõige seetõttu, et vangistus asendatakse tihtipeale muude mõjutusmeetoditega, näiteks ühiskondlik kasulik töö või kriminaalhooldus koos lisakohustustega (nt kohustus läbida sotsiaalprogramm). Teiseks mõistab kohus järjest kergemaid karistusi, st lühenevad reaalse vangistuse pikkused. Kolmandaks suureneb nende süüdimõistetute arv, kes vabastatakse tingimisi enne tähtaega. (Kuritegevus Eestis 2024)

2024. aastal moodustasid kinnipeetavatest 95% mehed ja 5% naised (Kuritegevus Eestis 2024). 2008. aastal oli see näitaja 4,5% (Kuritegevus Eestis 2008: 104) ja 2013. aastal oli naisi kinnipeetavate hulgas 5% (Kuritegevus Eestis 2013: 58). Seega on naiste osakaal kinnipeetavatest olnud läbi aasta sisuliselt samas suurusjärgus.

Statistika kohaselt oli 2024. aastal Eesti vanglates enamik kinnipeetavatest Eesti kodanikud, s.o 67%. 23% kinnipeetavatest olid määratlemata kodakondsusega ning 5% oli nii Venemaa kodanikke kui ka muu välisriigi kodanikke. 2024. aastal oli võrdselt nii eestlasi kui ka vene rahvusest kinnipeetavaid. (Kuritegevus Eestis 2024) Ka see statistiline näitaja on ajas jäänud suhteliselt samaks. 2006. aastal moodustasid 60% vanglapopulatsioonist Eesti kodanikud (Kuritegevus Eestis 2006: 78) ja 2013. aastal moodustasid Eesti kodanikud 62% kinnipeetavatest (Kuritegevus Eestis 2013: 58).

2024. aastal oli vangide keskmine vanus 41 (Kuritegevus Eestis 2024). Statistika kohaselt on kinnipeetavate keskmine vanus viimase 10 aasta jooksul pidevalt tõusnud. (Kuritegevus Eestis 2023) Enim oli 2024. aastal vange vanuses 27-60 (1408), 14-17-aastaseid vange oli 3, 18-26-aastaseid vange 123 ja 60+ aastaseid vange 101 (Kuritegevus Eestis 2024). Võrdluseks, 2006. aastal oli kinnipeetavate ja vahistatute keskmine vanus 31-32-aastat (Kuritegevus Eestis 2006: 78).

2024. aastal olid peamised kuriteod, mille toimepanemise eest vangistus määrati, narkootikumidega seotud süüteod (Kuritegevus Eestis 2024). Peamised narkootikumidega seotud süüteod on seotud käitlemisega, kas siis väikeses koguses (Kars § 183) või suures koguses (KarS § 184). Väikese koguse puhul võib maksimaalne vangistus ulatuda kuni

viieaastase vabadusekaotuseni⁶ ning suure koguse puhul eluaegse vangistuseni.⁷ Narkokuritegudele järgnevad eluvastased süüteod. Eluvastased süüteod on isikuvastaste süütegude alaliik, kus tegu on suunatud teise inimese surmamisele. Need on leitavad karistusseadustiku peatükist 9. Siia kuuluvad näiteks tapmine (KarS § 113) ja mõrv (KarS § 114)⁸, aga ka näiteks surma põhjustamine ettevaatamatusest (KarS § 117).

Selline karistuste jaotus ei ole aga ajas olnud samasugune. 2006. aastal oli vanglates peamiselt varavastaste kuritegude eest karistatud kinnipeetavaid (46%) ning narkokurjategijaid oli üksnes 10% (Kuritegevus Eestis 2006: 79). 2010. aastal moodustasid aga enamuse tapmise või mõrva toime pannud süüdimõistetud ja seejärel varavastase kuriteo toime pannud kinnipeetavad (Kuritegevus Eestis 2010: 129). 2016. aastal oli kõige enam kinnipeetavaid, kes olid toime pannud narkootikumidega seotud süütegusid (Kuritegevus Eestis 2016: 99).

Vangistuse pikkuseid vaadates on 2024. aastal karistuste mediaan nelja aasta ja ühe kuu pikkune vangistus. Kui aga vaadata 2024. aastal vanglasse saabunud isikutele mõistetud karistuste mediaani, siis see oli ainult 9 kuud. Samuti nähtub 2024. aasta statistikast, et enamik kinnipeetavaid on vanglas kuni 1 aasta⁹ ning teine suurem rühm kinnipeetavaid on isikud, kes kannavad pikemat kui 5-10-aastast karistust. (Kuritegevus Eestis 2024) Autori arvates on eelnev statistiline näit ilmselt ka põhjus, miks karistuste mediaan on sedavõrd kõrge.

Eelnevast tulenevalt nähtub, et 20 aasta jooksul on kinnipeetavate arv Eesti vanglates järjest vähenenud ning nende keskmine vanus on tõusnud. Samuti on muutunud karistuste pikkused. 2006. aastal kandis enamik kinnipeetavaid 1-5 aasta pikkust vanglakaristust, kuid 2024. aastal kannavad kinnipeetavad enamasti alla 1-aastast vangistust. Ka toimepandud kuriteod on muutunud – varavastaste kuritegude asemel on enamik kinnipeetavaid pannud toime

⁶ KarS § 183 lg 2 “Narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseadusliku edasiandmise või vahendamise, selle ebaseadusliku valmistamise, omandamise või valdamise eest edasiandmise eesmärgil, samuti ebaseaduslikult selle väikeses koguses üle riigipiiri toimetamise eest süstemaatiliselt kui see on toime pandud grupi poolt või isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo või narkootilise või psühhotroopse aine varguse, röövimise, ebaseadusliku sisse- või väljaveo, üleandmise või käitlemise kinnipidamiskohas – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega”.

⁷ KarS § 184 lg 2’ „Narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses ebaseadusliku käitlemise eest, kui see on toime pandud suure varalise kasu saamise eesmärgil - karistatakse kuue- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistusega.”

⁸ Tapmine, mis on toime kandnud KarS § 114 kirjeldatud viisidel või asjaoludel, on mõrv. Nt tapetud on kaks või enam inimest; tapetud on lõhkeaine kasutamise; piinaval või julmal viisil.

⁹ 2024. aasta lõpus olnutest ja aasta jooksul vanglasse läinud kinnipeetavatest.

narkootikumidega seotud kuritegusid. Stabiilseks on jäänud üksnes Eesti kodanike arv vanglates ning naiste osakaal kinnipeetavate seas.

2024. aasta statistika kohaselt saab öelda, et keskmine kinnipeetav on 41-aastane eesti või vene rahvusest Eesti kodanikust meesterahvas, kes kannab karistust narkokuriteo või isikuvastase kuriteo eest ning tema karistus võib ulatuda kas alla 1 aasta või 5-10 aasta pikkuseks.

2.3. Vanglate süsteem ja -korraldus Eestis

Eestis on vanglate süsteem ja töökorraldus koondatud vanglateenistuse alla, kuhu kuuluvad Justiits- ja Digiministeeriumi vanglate osakond, kriminaalhooldus ja kolm Eesti vanglat. Vanglateenistuse kodulehel on asutus sõnastanud enda eesmärgi selliselt: „Vanglateenistuse eesmärk on õigusrikkujate elu positiivselt mõjutada, aidates neil naasta õiguskuulekale teele ja luues seeläbi turvalisemat Eestit“. (VT Vanglateenistuse koduleht: vanglateenistusest)

Eelnimetatud kolm vanglat on Tallinna vangla Harjumaal Rae vallas, Tartu vangla Tartumaal Tartu linnas ja Viru vangla Ida-Virumaal Jõhvis. Kriminaalhooldusosakonnad, kes tegelevad tingimisi karistust kandvate kinnipeetavatega ning kellele on määratud kriminaalhooldus, asuvad igas maakonnas. (VT Vanglateenistuse koduleht: vanglateenistusest)

Kõik kolm vanglat on kambertüüpi vanglad. Tartu vangla, mis asutati aastal 2000, oli esimene kambersüsteemiga vangla. Enne seda olid Eesti vanglad laagri- või segatüüpi vanglad, kus ühes kongis võis koos olla kuni kakskümmend kinnipeetavat. Sedalaadi vanglad ei vähendanud aga retsidiivsust, vaid tõstsid seda, kuivõrd pidevas omavahelises suhtluses said kaaskinnipeetavad üksteisega kogemusi vahetada. See oli ka üks põhjus, miks mindi üle kambertüüpi vanglatele. (Keian 2001)

Kambersüsteemiga vangla tähendab seda, et kinnipeetavaid on võimalik üksteisest eraldada, vähendades seeläbi ka võimalikku omavahelist suhtlust. Reeglina on ühes kambris koos 1-2 kinnipeetavat (Keian 2001). Kambrid jaotatakse erinevateks eluosakondadeks. Lisaks omavahelise suhtluse minimeerimisele aitab kinnipeetavate eraldamine vähendada ka subkultuuri levimist kinnipeetavate hulgas. (Justiitsminister kiitis ... 2023)

Tartu vangla on asutatud 2000. aastal. Lisaks kinnisele kambertüüpi vanglale on Tartu vanglas ka avavangla üksus (VT Vangla teenistuse koduleht: Tartu vangla). Aprilli 2025 seisuga on avavangla töötanud 10 aastat. Avavanglas on kinnipeetaval võimalik iseseisvalt käia tööl, koolis või väljasõidul. Sedalaadi tegevuse eesmärk on harjutada kinnipeetavaid tavalise eluga. Tänapäeval käivad kinnipeetavad ka teistel lisateenustel, näiteks psühholoogi juures või AA-kohtumistel. Samuti võimaldatakse kinnipeetavatel käia iseseisvalt poes. Kui kinnises vangla osas on kambrid, siis avavanglas on vangid tubades, kus on võimalik ka vabamalt liikuda. Avavanglasse pääseb kinnipeetav enne oma karistusaja lõppu, kui ta on käitunud hästi. (Uuetoa 2025)

Tartu vanglas on 933 vanglakohta, millele lisandub 60 kohta avavanglas. 933 kinnipeetavat peavad mahtuma 479 kambriisse, mille suurus on umbes 10 m². Tartus on nii mees- kui ka naissoost täiskasvanud vahistatud ja süüdimõistetud. Lisaks eluosakondadele on Tartu vanglas näiteks ka õppeklassid ning tootmispinnad metalli-, puu- ja tekstiilitööks. Samuti on territooriumil kirik. (VT Vangla teenistuse koduleht: Tartu vangla)

Tänase päeva seisuga aga ei kasutata vanglat kogumahus. Tartu vanglast viidi kinnipeetavad üle Tallinna vanglasse, nii et Tartusse jäi koos avavanglaga 411 kohta. Selle peamise põhjusena toodi vajadus hoida vanglateenistuse kõrget taset ning tõsta valvurite palka. Kui varem olid Tartu vanglas ka seksuaalkurjategijad ja narkosõitlased, siis need kaks rühma paigutati ümber Tallinna vanglasse. (Tartu vanglast kaovad ... 2024). Küll aga on Tartu vangla osaliselt antud Rootsi riigile rendile madala riskiga kinnipeetavate ajutiseks paigutamiseks. (VT Vanglateenistuse koduleht: vanglarent)

Viru vangla asutati 2006. aastal, kuid hooned valmisid alles 2008. aastal. Sarnaselt Tartule on ka Viru vanglas avavanglaosakond. Vanglakohti on 974, millele lisandub 75 kohta avavanglas. Viru vanglas on kinnipeetavateks mees- ja naissoost vahialused ning lisaks meessoost süüdimõistetutele on Viru vanglas ka alaealised süüdimõistetud. Ka Viru vanglas on lisaks eluosakondadele vanglakompleksis kool, spordisaal ning kabel. Viru vanglas on ka üks esimesi tugevdatud järelevalvega osakondi, kuhu saab paigutada eriti ohtlikuid kinnipeetavaid. Viru vangla on ainuke vangla Eestis, kus karistust saavad kanda alaealised süüdimõistetud. (VT Vanglateenistuse koduleht: Viru vangla)

Tallinna vangla on asutatud juba 1919. aastal, kuid selle hooned on kõige uuemad. Uus vangla valmis tänases asukohas 2018. aastal. Tallinna vangla ajalugu algab Patarei vanglaga, mis muutus 2000. aastatel kasutuskõlbmatuks ning kogu vangla koliti Magasini tänavale. Magasini tänava hooned olid rajatud aastatel 1944-1949 tegutsenud sõjavangilaagri territooriumile. Läbi aegade on Tallinna vanglaga liidetud erinevaid piirkonnavanglaid – kõigepealt Maardu, seejärel Harju ja hiljem Murru vangla. Tänapäeval asub Tallinna vangla Rae vallas. (VT Vanglateenistuse koduleht: Tallinna vangla)

Tallinna vanglas on nii mees- kui naissoost kinnipeetavad, viimased alles alates aastast 2016. Vanglas on 1190 vanglakohta ja 102 kohta avavanglas (VT Vanglateenistuse koduleht: Tallinna vangla). Enamik vanglakohti on meessoost kinnipeetavatele, neile on ette nähtud 512 kambrit ja naisvangidele 92 kambrit. Lisaks on Tallinna vanglas emade-laste osakond naissoost kinnipeetavatele ja nende kuni 3-aastastele lastele. (Täna avati ... 2025)

Tallinna vanglat peetakse Eesti vanglatest kõige moodsamaks ja turvalisemaks. Seetõttu paigutatakse Tallinna vanglasse ka kõige ohtlikumad ja suuremat järelevalvet vajavad vangid. (Tartu vanglast kaovad ... 2024) Sarnaselt kõigi teistega on ka Tallinna vangla vanglakompleksis kool, kabel, spordihoone ja tööstushoone (Justiitsministeeriumi aasta projekt ... 2025).

Vanglate tegevust ja tööd reguleerib peamiselt vangistusseadus. Samuti on igal vanglal ka oma kodukord. Vangistusseadus reguleerib peamiselt vangistuse täideviimist, sh selle erinevaid etappe, nagu kinnipeetava vastuvõtt, haridus ja töö vanglas või kinnipeetava distsiplineerimine. (VangS 2000)

Magistritöö teemast lähtudes on oluline välja tuua, et vangistusseaduses ei leidu erilisi regulatsioone taasühiskonnastamise tegevustele. Siiski on reguleeritud kinnipeetavate hariduse ja töö valdkond. Seadus näeb ette, et kinnipeetavatele tuleb võimaldada hariduse omandamine, mida võidakse tasustada. Sii kuulub nii põhi-, kesk- kui ka kutseharidus. Kui kinnipeetav ei omanda haridust, siis on ta kohustatud töötama. Töötamisest vabastatakse ainult erandjuhtudel – tegemist on üle 63-aastase kinnipeetavaga; kinnipeetav õpib; tervislik seisund ei võimalda töötamist või kinnipeetav kasvatab kuni 3-aastast last. (VangS 2000: 4 jagu)

Selle uurimuse seisukohast on aga oluline VangS § 16, mille kohaselt tuleb üle üheaastast vangistust kandvale kinnipeetavale koostada individuaalne täitmiskava. Seadus ei näe otsesõnu

ette, et täitmiskavas peaks olema ka taasühiskonnastamisega seotud tegevusi. Täitmiskava täpsem eesmärk ja sisu on sõnastatud kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhendis.

Juhendi kohaselt on täitmiskava eesmärk „suunata kinnipeetavat õiguskuulekale käitumisele läbi kriminogeensete riskide maandamise“ ja „toetada kinnipeetava arengut haridustaseme tõstmise ning kutse-, töö- ja sotsiaalsete oskuste täiendamise kaudu“ (Kinnipeetava individuaalse ... 2008). Täitmiskava raames hinnatakse, mis on kinnipeetava need riskitegurid, mistõttu võib ta panna toime uusi kuritegusid. Nende riskide maandamiseks ongi läbi täitmiskava nähtud ette erinevaid tegevusi, sh sotsiaalprogramme. (Samas)

Sotsiaalprogrammides osalemist ja huvitegevust reguleerib täpsemalt iga vangla enda kodukord. Vanglate kodukorrad sõnastavad huvitegevuse eesmärgi järgnevalt: „Huvitegevuse võimaldamise eesmärk vanglas on luua kinnipeetavale pärast vabanemist eeldused ühiskonnas hästi toime tulla“ (Tartu vangla kodukord: 25; Viru vangla kodukord: 29; Tallinna vangla kodukord: 24). Viru vangla kodukorra seletuskirjas on sõnastatud, et läbi huvitegevuse on võimalik arendada kinnipeetavate isikuomadusi, tuues nendena muuhulgas välja töökuse, vastutus- ja kohusetunde. (Viru vangla kodukorra seletuskiri: 48)

Tallinna vangla kodukorras tuuakse veel eraldi välja, et huvitegevuse puhul on tegemist ühe meetmega, millega vähendada kinnipeetava individuaalses täitmiskavas välja toodud riske. Küll aga on oluline siinkohal nimetada, et vanglal ei ole kohustus pakkuda huvitegevust (Tallinna vangla kodukorra seletuskiri: 43).

Vanglates huvitegevuse korraldamisel peab silmas pidama asjaolu, et reeglina kasutatakse huvitegevuses esemeid, mis tegelikkuses ei ole vanglas lubatud. Seda eelkõige näiteks käsitöö-, puutöö- või kunstiringides. Seetõttu saab huvitegevust läbi viia üksnes selleks ette nähtud ruumis väljaspool kambreid. Samuti ei saa kinnipeetavad reeglina huvitegevuse käigus valminud esemeid endale võtta. Kõikide vanglate kodukordade seletuskirjade kohaselt on kinnipeetavatel lubatud vangistuse jooksul paigutada enda isiklike asjade juurde lattu üks teos või saata see kellelegi väljaspool vanglat, kuid ainult tingimusel, et kinnipeetav tasub kasutatud materjalide kulud.

2.4. Kinnipeetava vanglasse paigutamine

Selleks, et isikut saaks vanglasse karistust kandma saata, peab olema jõustunud kohtulahend. See tähendab, et isik on oma karistusega leppinud ega soovi seda kõrgema astme kohtus vaidlustada. Seejärel tuleb karistus täitmisele pöörata. Kui isik on juba kohtumenetluse ajal vahi all, siis ta lihtsalt vormistatakse ümber kinnipeetavaks. Kui isik ei ole vahi all, siis edastab kohus talle teatise vangistuse kandmise kohta. Teatises on kirjas, millal ja millisesse vanglasse isik peab ilmuma. (KrMS 2003: § 414)

Seda, kuidas isik vanglasse vastu võetakse, reguleerib Justiitsministri määrus. Reeglina paigutatakse isik vanglasse tema elukoha järgi, kuid eelnimetatud määrus näeb ette ka mõningad erisused. Näiteks paigutatakse noored täiskasvanud ja tugevdatud järelevalvet vajavad meessoost kinnipeetavad ainult Viru Vanglasse ja naissoost kinnipeetavad Tallinna vanglasse. Narkootilisest aimest sõltuvuses olev meessoost kinnipeetav, kellele on ette nähtud sõltuvuse ravi, ja lapse vastu seksuaalkuriteo toime pannud meessoost kinnipeetav, kes on suunatud rehabilitatsioonile, paigutatakse Tallinna Vanglasse. Tallinna Vanglasse paigutatakse ka need kinnipeetavad, kellel ei ole rahvastikuregistris Eestis elukohta. (Täitmisplaan 2008: § 3)

Vangistuse periood on jagatud kolme ossa: vastuvõtuperiood, põhiperiood ja vabastamisperiood. Vastuvõtuperioodi käigus aidatakse kinnipeetaval vanglaeluga kohaneda ja koostatakse ka individuaalne täitmiskava. Põhiperioodi käigus tehakse just neid tegevusi, mis aitavad täitmiskava raames kaardistatud riskitegureid maandada ja tagada, et vanglast vabanedes on kinnipeetaval vajalikud sotsiaalsed oskused ühiskonnas toime tulemiseks ning kuritegude toimepanemisest hoidumiseks. Viimases etapis ehk vabastamisperioodil tuleb kinnipeetavatel valmistuda eluks pärast vabanemist. (VT Vanglateenistuse koduleht: karistuse kandmine)

Vangistust hakkab kinnipeetav kandma kinnises vanglas, kus on kindel päevakava, sh vastavalt kinnipeetava individuaalsest täitmiskavast tulenevad riski maandavad tegevused. Tegevused võivad olla seotud näiteks haridusega, sh kutseharidusega, sõltuvusega või töövõimega. (VT Vanglateenistuse koduleht: karistuse kandmine)

Vanglateenistus on sõnastanud sotsiaalse rehabilitatsiooni eesmärgi selliselt: „[...] aidata kinnipeetaval säilitada ja luua olulisi ning positiivseid sotsiaalseid kontakte väljaspool vanglat, suurendada toimetulekut ning mõjutada teda käituma õiguskuulekamalt (VT Vanglateenistuse

koduleht: taasühiskonnastamine). Sotsiaalne rehabilitatsioon toimub reeglina läbi erinevate programmide, mis võivad olla nii individuaalsed kui ka grupis. Sotsiaalprogrammid tegelevad näiteks sõltuvus- ja käitumisprobleemidega (nt viha juhtimine). Samas on olemas ka sotsiaalsete oskuste arendamise treening, kus lahendatakse toimetulekuga seotud küsimusi ning arutatakse, kuidas saavutada endale püstitatud eesmärged. (Samas) Kultuurialaseid tegevusi või huviringe vanglateenistuse kodulehel ei mainita.

Vanglas soovitakse säilitada ka kinnipeetava kontakt lähedastega. Kinnipeetavatel on lubatud pidada lähedastega kirjavahetust või telefoniga helistada. Samuti on võimalikud lühi- ja pikaajalised kokkusaamised. (Vanglateenistuse koduleht: taasühiskonnastamine)

Kui kinnipeetav on kinnises üksuses näidanud eeskujulikku käitumist, tema uute kuritegude toimepanemise oht on madal ja kinnises vanglas karistuse kandmine ei ole otstarbekas või kinnipeetav on kandnud ära seaduses ettenähtud aja vangistusest, saab ta paigutada avavanglasse. Avavanglas jätkuvad ka kõik varasemad riski maandavad tegevused, kuid kinnipeetaval on võimalik töötada väljaspool vanglat, samuti saab ta osaleda vajalikes programmides ka väljaspool vanglat. Kui isikut ei ole võimalik avavanglasse paigutada enne vangistuse lõppu, siis jätkuvad riski maandavad tegevused kinnises osas. Mõlemal juhul tegeletakse enne vabanemist ka sotsiaalsete oskuste õpetamisega ja osutatakse vajadusel sotsiaalabi. Näiteks aidatakse kinnipeetavatel taotleda uusi dokumente. (VT Vanglateenistuse koduleht: karistuse kandmine)

3. METOODIKA

Autor valis magistritöö uurimismeetodiks kvalitatiivse uuringu lähenemise. Magistritöö eesmärk on mõista kultuurikorralduse toimimist Eesti vanglates ning sellest tulenevalt osutus kõige otstarbekamaks uurida asjasse puutuvaid inimesi nendega suheldes, saades andmeid intervjuu ja sõnalise suhtlemise kaudu. (Laherand 2010: 15)

Autori jaoks oli oluline saada infot inimestelt, kes on vanglas kultuurikorraldusega kokku puutunud. Seetõttu keskendub töö väikese arvu osalejate arvamustele ja kogemustele, nagu soovib Laherand (2010: 20). Erialases kirjanduses on samuti leitud, et kvalitatiivsed meetodid sobivad just sellisel juhul, kui töö käigus soovitakse, et intervjueeritavad räägiks ja kirjeldaksid enda kogetut (Beilmann 2025). Osalejate väike arv tulenes ka asjaolust, et igas vanglas töötab ainult üks huvijuht-raamatukoguhoidja. Autor laiendas intervjueeritavate ringi läbi selle, et intervjueris ka varasemaid huvijuhte.

Kvalitatiivne lähenemine sobis käesoleva töö uurimismeetodiks ka seetõttu, et autor on huvitatud üksnes ühe väikese osa kultuurikorraldajate, s.o vanglas töötavate kultuurikorraldajate, tööst, mitte üldistustest. Samuti on palutud osalejatel anda hinnangulisi vastuseid ning neid põhjendada. (Laherand 2010: 23). Autorit huvitasid kultuurikorraldajate kogemused vanglas töötamisel ning nende arusaamad ja tõlgendused sellest, kas ja miks nende töö on oluline.

Lisaks kasutas autor induktiivset uurimisstrateegiat. See osutus sobivaks eelkõige seetõttu, et sedalaadi uurimisprotsess on väga paindlik ning selle rakendamisel võib uurimisküsimusi täiendada, täpsustada ning vajadusel üle küsida. (Beilmann 2025) Kuigi autor proovis sellest hoiduda, osutus mõnel juhul täpsustamine siiski vajalikuks. Seda eelkõige nende intervjuude puhul, kus autor vestles nii praegu kui ka varem vanglas töötanud inimestega.

Tulenevalt töö temaatilisest piirtlusest, milleks on kultuurikorraldus vanglates, määras autor sihipärase valimi. Sellise valimi puhul saab uurija ise valida uuringus osalejad ning seega on võimalus määratleda, keda täpselt valimisse kaasatakse (Beilmann, Rämmer 2025).

Autor teadis, et uurimisküsimustele on kõige pädevamad vastama huvijuhid-raamatukoguhoidjad, kuid ei olnud kindel, kas eelnimetatud töötajad on ainsad, kes vanglates kultuurikorraldusega tegelevad. Eelnevast tulenevalt pöördus autor iga vangla sekkumistegevuste osakonna juhataja poole palvega edastada inimeste kontaktid, kes korraldavad vanglas huviringe ja üritusi. Lisaks soovis autor vestelda ka ministeeriumi esindajaga, et saada riikliku tasandi vaadet.

Kõik osakonnajuhatajad edastasid autorile huvijuhi-raamatukoguhoidja kontaktid. Tartu vangla edastas lisaks ka kahe endise töötaja kontaktid ning tegevusjuhendaja kontaktid. Ühe endise pikaajase Tartu vangla töötajaga vesteldes soovitas intervjueritav veel ühte huvijuhti, kes töötas tänaseks suletud Viljandi vanglas.

Kokku viis autor läbi intervjuud kuue endise ja praeguse huvijuhi-raamatukoguhoidjaga, ühe tegevusjuhendajaga ning ühe ministeeriumi töötajaga. Kuna intervjuude käigus tuli anda ka hinnanguid ning mõningal juhul tuua esile kultuurikorralduses esinevaid probleemkohti, lepiti intervjueritavatega kokku, et neile tagatakse anonüümsus. Anonüümsuse tagamiseks on intervjueritavad tähistatud märgisega KK1-KK8, kus number viitab intervjuude läbiviimise järjekorrale. KK märgistab üldnimetust kultuurikorraldaja. Autori hinnangul võimaldas see intervjueritavatel rääkida oma kogemusest võimalikult ausalt ja avatult. Juhul kui intervjueritava tsitaat või mõte on nii spetsiifiline, et võimaldab lugejal tema ametikohta tuvastada, ei lisa autor viidet.

Intervjuude kokku leppimiseks võttis autor esialgu ühendust e-posti teel, et täpsustada võimalike intervjueritavate valmisolekut uuringus osaleda. Kõik, kelle kontaktid osakonnajuhatajad edastasid, olid valmis uuringus osalema. Pärast esimese kontakti loomist lepiti kokku intervjuude ajad telefoni teel. Kõik intervjuud viidi läbi Microsoft Teamsi keskkonnas, mis võimaldas vestlusi korraga nii salvestada kui ka transkribeerida.

Enne intervjuu alustamist tutvustas autor magistritöö eesmärki ning oma varasemat kokkupuudet uuritava valdkonnaga. Lepiti kokku, et tulemused esitatakse anonüümselt ning

kõik osalejad olid nõus vestluse salvestamisega. Autor kinnitas, et kolmandatele pooltele ei anta juurdepääsu intervjuudele.

Andmete kogumiseks viis autor läbi poolstruktureeritud intervjuud (intervjuu kava esitatud lisa 1). Kuigi intervjuude käigus järgiti küsimuste kava, ei olnud küsimuste esinemise järjekord rangelt fikseeritud. Kuna autor soovis võimalikult vaba vestlust, esitas ta küsimusi vastavalt intervjuueeritavate vastustele. Sellegipoolest algas iga intervjuu viie küsimusega, mida esitati alljärgnevas järjekorras:

1. Mis on või oli intervjuueeritava ametlik ametinimetus?
2. Kui kaua on või oli intervjuueeritav sellel ametikohal töötanud?
3. Milline on intervjuueeritava haridus?
4. Millistest dokumentidest lähtub või lähtus intervjuueeritav oma töös?
5. Milline on või oli intervjuueeritava igapäevane töö?

Pärast viiendat küsimust toimus vabas vormis vestlus, mille käigus käsitleti järgnevaid teemasid: milliseid üritusi ja huviringe vanglas korraldatakse; kes huviringe läbi viib; kes üritusi korraldab; kas üritusi korraldab veel keegi peale huvijuhi; kas ja millised on ürituse korraldamisel piirangud; kuidas otsustatakse, milliseid üritusi korraldada.

Intervjuu viimases osas vastasid intervjuueeritavad hinnanguliste küsimustele. Selle käigus soovis autor teada, kuidas intervjuueeritavad mõtestavad oma töö tähtsust, milline on kinnipeetavate tagasiside, millised on intervjuueeritavate hinnangul väljakutsed ja mis vajaks valdkonnas parandamist.

Kuuest intervjuueeritavast huvijuhist olid neli huvijuhi haridusega ja üks intervjuueeritav sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika taustaga. Tegevusjuhendaja oli varasemalt töötanud valvurina, omandades tegevusjuhendaja hariduse samaaegselt juba tegevusjuhendajana töötades. Intervjuueeritavate tööstaaž varieerus kahest kuni 22 aastani, kuid enamasti oli staaži pikkus 2-4 aastat. Kahel juhul olid huvijuhid endised valvurid, kelles üks küll ainult pool aastat. Ka tegevusjuhendaja oli varasemalt töötanud valvurina ning tõi välja selle, et sedalaadi kogemus aitab teda kindlasti igapäevatöös, võimaldades paremini mõista vangla sisekliimat ning kinnipeetavaid.

Intervjuud kestsid keskmiselt ühe tunni. Kõige lühem intervjuu oli 45 minutit ja pikim 1,5 tundi. Suuresti olenes see intervjuueeritava jutukusest. Autori refleksioonina võib öelda, et pikemates intervjuudes oleks autor võinud teatud teemade puhul vähem kaasa arutleda ja läheneda intervjuudele struktureeritumalt. Samuti oleks autor võinud alustada endiste töötajatega ning seejärel liikuda edasi täna töötavate huvijuhtidega. Sellisel juhul oleks saanud vältida hilisemat suhtlust intervjuueeritavatega mõne teema täpsustamiseks. Autor ei teinud intervjuusid ajalises järjekorras seetõttu, et kõiki inimesi ei olnud võimalik kohe tabada ning aegu kokku leppida. Sellest olenemata olid vestlused sisukad ning neis leidsid vastuseid püstitatud uurimisküsimustele.

Kahel juhul täiendasid intervjuueeritavad oma juttu visuaalsete materjalidega. Intervjuu käigus näitas KK4 pildialbumit, kus olid fotod erinevatest tegevustest kinnipeetavatega, ning KK7 näitas oma kabinetis asuvaid huvitegevuse raames valminud käsitööesemeid ja maale.

Igast intervjuust valmis salvestis koos pildi ja heliga. Lisaks koostas autor kõigist intervjuudest transkriptsioonid. Autor edastas igale intervjuueeritavale tema intervjuust valitud tsitaadid, mida töös kasutatakse, ning andis võimaluse soovi korral e-posti teel mõnda vastust täiendada. Seda võimalust kasutasid kaks intervjuueeritavat.

Pärast intervjuude transkribeerimist tegi autor temaatilise analüüsi, vaadates intervjuusid kogumis, rühmitades ja koondades intervjuudes räägitu. Sedalaadi analüüsi käigus oli võimalik tuvastada intervjuust intervjuusse korduvaid teemasid ning mõtteid. Kuigi intervjuueeritavaid oli vähe, oli valim sedavõrd hästi õnnestunud, et võimaldas ka sellise väikese arvu pealt teha järeldusi.

4. UURINGU TULEMUSED

Selles peatükis on toodud välja kvalitatiivse uuringu tulemused. Tulemused on jaotatud nelja erinevasse alapeatükki vastavalt intervjuudes käsitletud teemadele. Esmalt annab autor ülevaate, kuidas näeb välja kultuurikorraldus Eesti vanglates, milline on huvijuhtide-raamatukoguhoidjate igapäevatöö ning millist huvitegevust vanglates pakutakse. Seejärel on toodud välja, kuidas huvijuhid oma tööd mõtestavad ning kuidas nende tööd on tagasisidestatud. Viimases alapeatükis esitatakse huvijuhtide töös esinevad probleemid.

4.1. Kultuurikorraldus ja huvijuhtide tööülesanded Eesti vanglates

Kultuurikorraldust Eesti vanglates veavad peamiselt huvijuhid-raamatukoguhoidjad (edaspidi huvijuht). Kuni 2020. aastani olid huvijuhi ja raamatukoguhoidja ametikohad eraldiseisvad, kuid alates 2020. aastast ühendati need üheks ametikohaks. Tööülesanded jagunesid osaliselt huvijuhtidele ning raamatukogus töötavatele kinnipeetavatele. (Orav 2019; KK5; KK8).

Huvijuhtide töö vanglates on väga mitmekülgne. See hõlmab huvitegevuse koordineerimist, kinnipeetavate kaasamist erinevatesse tööprotsessidesse, vanglasise raamatukogu töö haldamist ning ürituste korraldamist. (KK1-KK8) Ürituste toimumise sagedus on vanglates erinev: on vanglaid, kus tehakse üritusi vähemalt üks kord kuus (KK2), aga on ka vanglaid, kus üritusi nii tihti ei toimu (KK1).

Sellel põhjal on huvijuhtide rollid ja tegevused sarnased, sest Eestis on kõik kolm vanglat olemuselt samalaadsed, sealhulgas on kodukorrad sisuliselt kattuvad (KK5). Intervjueeritavad rõhutasid, et nende töö keskne eesmärk on luua tegevusi kinnipeetavatele ja pakkuda sellega positiivset hõivet: „Minu põhiliseks eesmärgiks on siis kinnipeetavale nii öelda positiivse hõive loomine [...] läbi huvitegevuse.“ (KK2)

Huvitegevuse koordineerimine hõlmab peamiselt huviringide toimimisega seotud tegevusi. Enamik intervjueeritavaid tõi välja näiteks ruumide ja vajalike materjalide tagamise; osalejate nimekirjade koostamise; sobivate juhendajate leidmise; juhendajate suunamise; tegevuste kooskõlastamise.

Oluline on siinkohal välja tuua, et eeltoodud ülesannete hulka ei kuulu üldjuhul huviringide vahetu läbiviimine. Mõnel juhul – näiteks Tartu vanglas kunstiringil – ei ole otseselt juhendajat, vaid kinnipeetavad juhivad tegevust ise. Huvijuhi peamine roll on tagada vahendid ja tingimused ning korraldada logistiline pool. Vanglate raamatukogudes on ka hulgaliselt õpperaamatuid huvihariduse teemal, mida on võimalik juhendmaterjalina kasutada (KK5).

Kõik intervjueeritavad kinnitasid, et kinnipeetavad viivad huviringe läbi iseseisvalt või neil võib olla abistav roll. Tavapärane praktika näeb ette, et kinnipeetavate hulgast leitakse huviringi läbiviija, kellel on vajalikud teadmised ja oskused millegi edasi andmiseks. See eeldab ka seda, et kinnipeetav on nõus teisi õpetama. Lisaks peavad kinnipeetaval olema sobiv isiksus ja sotsiaalsed oskused teiste õpetamiseks, mitte ainuüksi tahe (KK5). Samuti eeldab huviringi läbiviimine, et kinnipeetaval puuduvad distsiplinaarrikkumised. Reeglina koostavad kinnipeetavad kavad, räägivad huvijuhtidega oma tegevused läbi ning viivad ringe läbi iseseisvalt. (KK3; KK5)

Ma nõudsin, et nad [kinnipeetavad] teeksid mulle tunnikavad ja nii öelda koostaksid plaanid, et kuhu me siis jõuda tahame enda arenguga [...] neil oli kogu aeg nagu vaja mõelda millegi peale ja kuhugi edasi areneda ja iseennast ka nagu arendada läbi selle [...] (KK3)

Kinnipeetavatel ei ole huvitegevuse läbiviimisel kogu aeg sedavõrd aktiivne roll olnud, kuid viimase 10 aasta jooksul on teadlikult püritud selle poole, et kinnipeetavad viiksid üha enam huvitegevust ise läbi (KK5). Samas tõi ka pika tööstaaziga huvijuhid esile, et varemgi võimaldati kinnipeetavatel võimalikult palju ise korraldada (KK3; KK8). Alustati mõnest üksikust huviringist ja jõuti välja selleni, et enamikku huviringe viisid läbi kinnipeetavad (KK3). Seega võib järeldada, et tegemist on pikaajalise praktikaga, mis on ajas muutunud süsteemsemaks ja mõtestatumaks.

Kolmas osa huvijuhtide tööst on raamatukoguhoidja roll. Vanglate raamatukogu toimib selliselt, et ilukirjandus asub riulitel, mis on üksuste sees ja vabalt kasutamiseks. Teabe- ja õppekirjandus tuleb huvijuht-raamatukoguhoidjalt tellida. Huvijuht-raamatukoguhoidja kontrollib avaldust ja

selgitab välja, kas isikule on võimalik teost laenutada (KK8). Sarnaselt huvitegevusele on ka siin oma osa kinnipeetavatel. Kinnipeetavad komplekteerivad raamatuid, parandavad neid ja vahetavad eluüksustes olevaid raamatuid. Sedalaadi tööjaotus on pea kõikides vanglates ühte moodi.

Tulenevalt vangla eripärast on huvijuhtidel ka väga suur administratiivne koormus. Suur osa intervjueeritavaid nimetas oma töö üheks peamiseks osaks kinnipeetavate nimekirjade koostamist. Enamasti tähendab see, et huvijuhil tuleb vaadata üle, kes on ennast huviringi kirja pannud ning koostada selle põhjal nimekiri. (KK2; KK3; KK5)

Seejärel kontrollib vangla teabe- ja uurimisosakond nimekirjad üle, et ühel ajal ei osaleks huvitegevuses omavahel konfliktised kinnipeetavad (KK5). Samuti ei ole välistatud, et mõni kinnipeetav on eksinud sisekorra eeskirjade vastu ning on saanud selle eest karistada. Sellisel juhul ei ole kinnipeetaval võimalik osaleda ka huviringides (KK3). Alles siis, kui julgeolek on kinnipeetava osalemise kinnitanud, saab ta huviringides osaleda.

Eelneva tegevuse seaduslik alus tuleb vangistusseadusest. VangS § 63 sätestab, et mh sisekorra eeskirjade rikkumise eest võib kinnipeetavale kohaldada distsiplinaarkaristusi, milleks on mh näiteks kartserisse või eraldi kambrisse paigutamine enne distsiplinaarmenetluse lõpetamist. Alus kinnipeetava liikumisõiguse piiramiseks tuleb ka Justiitsministri määrusest, kus paragrahv 8 lg 1 kohaselt ei pea kinnipeetav viibima kambris, kui ta tegeleb taasühiskonnastava tegevusega. Lõike 4 kohaselt võib aga seda liikumisõigust piirata, kui kinnipeetav viibib mh kartseris või eraldatud lukustatud kambris (Vangla sisekorraeeskiri 2000).

Lisaks huvijuhile on vanglas ka tegevusjuhendajad, kelle juurde suunatakse kinnipeetavad meditsiinosakonnast. Tegevusjuhendaja sõnul on enamasti tegemist psüühikahäiretega kinnipeetavatega, kes ei saa koos teistega ühiselt tegutseda. Tegevusjuhendaja viib üks kord nädalas nendega läbi individuaalseid huvitegevusi – maalimine, lauamängude mängimine, viltimine, aga ka muusika kuulamine või filmide vaatamine ja nende üle arutlemine.

4.2. Vanglates pakutav huvitegevus

Eesti vanglates pakutav huvitegevus on väga eriilmeline. Intervjuude pinnalt joonistub välja, et väga suur rõhk on spordil. Kõigis vanglates on huviringidena pallimängud (jalgpall, korvpall). Mõnes vanglas lisandub teisigi pallimänge ning erinevad füüsilised treeningud, sh ka mõnel juhul jooga (KK8). Spordiringid on ka üks vähestest huviringidest, kus psüühiliste häiretega kinnipeetavad saavad osaleda koos teistega (KK7). 2025. aastal vanglates läbi viidud kasutaja rahulolu-uuringust nähtus, et kinnipeetavate motivatsiooni ja teenustes (sh huvitegevus) osalemist mõjutab nende tervislik seisund. Kõigepealt soovitakse tegeleda tervisega ning alles seejärel tuntakse huvi teistes tegevustes osalemise vastu. (KK5)

Huviringid võivad vanglate lõikes märkimisväärselt erineda. Kõige mitmekesisema huviringi valikuga on Tartu vangla, kus pakutakse järgnevaid huvitegevusi: muusikaring, kitarriope, nahatöö, puutöö, keraamika, vitraažiring, kunstiring, maleklubi, välitreening, jalgpall, korvpall, võrkpall, kogu keha treening, ringtreening, erisport, jooksuklubi ja inglise keele ring (KK2). Ka Tallinna vanglas on lai valik huviringe. Lisaks mõnele eelmainitud huvitegevusele on seal võimalik harrastada joogat, osaleda lauamängude klubi tegevuses, naiskinnipeetavatele on suunatud heegeldamine (KK6). Kõige piiratum on huvitegevus Viru vanglas, kus on peale pallimängude ainult kaks huviringi – malering ja kunstiring.

Huviringide mitmekesisus oleneb suuresti sellest, milliste oskuste ja huvidega kinnipeetavad on parasjagu vanglas karistust kandmas. Vanglates soositakse suhtumist, et kinnipeetav võib ise tegevusi välja pakkuda ning kui juhtkond peab tegevust sobilikuks, siis seda ka tehakse. On olnud ka juhuseid, kus kinnipeetava oskused võimaldavad avada tavapärasest erinevaid huviringe:

Mul oli üks breik-tantsija, kes oli ka teinud erinevaid tsirkusetruppe koolitanud varasemalt, et tema siis tegi mingit akrobaatikat ja joogat selliseid asju, et tema ise teadis, et tema tahab tantsutrenni läbi viia. Ja noh, õnneks ei olnud tal mingeid rikkumisi sai nagu teha seda kõike. (KK3)

Huviringide tegevus ei pruugi alati olla järjepidev. Kui huviringi läbiviiv kinnipeetav vabaneb ning uut sarnaste oskustega kinnipeetavat ei ole võimalik leida, siis huviring ei jätku. Seetõttu on hetkel ka Viru vanglas peale pallimängude ainult kaks huviringi – male- ja kunstiring (KK1).

Seega on huvitegevuse pakkumine väga tugevalt seotud kinnipeetavatega, mis ühelt poolt võimaldab paindlikkust erinevate tegevuste näol, kuid samas kannatab huviringi järjepidevus.

[...] meil ei ole lihtsalt nii hea kitarrimänguõpetajaga kinnipeetavat, kes suudaks õpetada teisi. Ja sellepärast kitarriring lihtsalt hetkel ei tegutse, mis on ka vangla kontekstis täiesti loomulik, et ringid tekivad ja ringid ka surevad välja, sest lihtsalt nad ei saa olla väga järjepidevad. On natukene, noh, lootusetu oodata, et kõik on järjepidev. Tuleb uus ja huvitav kinnipeetav, kellel on mingid oskused, mida tahad teistele anda, tekibki uus ring [...]. (KK1)

Huviringidele on mõnikord raske leida juhendajaid, sest mitte kõik kinnipeetavad ei ole valmis teisi õpetama. Üks põhjus võib olla, et see mõjub halvasti kinnipeetava vanglasisesele staatusele. Kuigi vanglasisest subkultuuri esineb vanglates vähe, ei saa eitada, et kinnipeetavad kannavad endas mingeid jäänukeid sellest. Huvijuhid tunnetavad seda ka ise ning püüavad kinnipeetavate väljakujunenud arusaami muuta: „[...] proovime seda murda ja proovime neis ka natuke kasvatada seda julgust, olla julgust võtta vastutust.“ (KK1).

Küsimusele, miks ei kaasata huviringide läbiviimiseks juhendajad, kes ei ole vanglasüsteemis, anti peamiselt kaks argumenti – vangla huvitegevuse eelarve ei võimalda seda ning kinnipeetava jaoks on oluline ise huviringi läbi viia.

Väljastpoolt vanglat on juhendajate kaasamine seotud alati lisakuludega, milleks on peamiselt huviringi tegemise eest saadav töötasu (KK2). Lisaks on administratiivsed ja julgeoleku tagamisega seotud kulud (KK5). Kuna kinnipeetavate puhul on nii palju muutujaid (huvi ei pruugi ajas olla samasugune, kinnipeetavad vabanevad või ei saa muudel põhjustel huviringi tegevuses osaleda), siis väljastpoolt juhendaja kaasamine võib olla risk.

[...] see on ikkagi kulu vanglale. Ma kardan kõige rohkem seda, et alguses on huvi suur aga nagu järjepidevaks see ei muutu [...] tal on huvi, huvi ja ühel hetkel ta enam ei taha ja ta ei tule, eksju, me ei saa sundida, aga meie oleme oma näiteks mingi teatri ringi aastaks planeerinud. (KK1)

Lisaks rõhutati, et huviringide läbiviimine on kinnipeetavate jaoks oluline. Ühelt poolt teadmiste ja oskuste omandamise vaatenurgast:

Teiseks ma arvan, et see on nagu kinnipeetavatele endale ka kuidagi nagu hea kogemus, et anda seda vastutust ka neile kuidagi, et siis nad ka nagu kinnipeetavalt kinnipeetavale jagavad mingisuguseid oma teadmisi. (KK2)

Teiselt poolt tõstab see ka kinnipeetavate eneseväärikust ja muudab nende igapäevaelu vangistuses mõtestatumaks.

[...] Nii palju kui ma olen rääkinud ka nendega, kinnipeetavatega, kas endistega, või siis või siis tollel ajal, kui ma vanglas olin ise, et nad tundsid, et nad on vajalikud, et neil on eesmärk. (KK3)

Seda, et huviringi läbiviimine on kinnipeetavate jaoks oluline, toovad välja peaaegu kõik intervjuueeritavad. Lisaks praktilisele väärtusele – kompenseerida ressursside piiratust – on sel ka rehabiliteeriv ning sotsiaalne väärtus. Huviringi läbiviimine arendab vastutustunnet, empaatiat, ajaplaneerimise oskusi ning annab juhtimiskogemuse: “[huviringi läbiviimine] annab inimesele võimaluse arendada endas mingisuguseid toredaid iseloomujooni, mitte ainult oskust näiteks õpetada teisi, vaid ka oskust olla kannatlik“ (KK1).

Kinnipeetav, kes on vanglas viinud läbi huviringi, võiks sellega jätkata ka vabaduses ning leida seeläbi koha kohalikus kogukonnas, mis toetaks taasühiskonnastamise protsessi:

Vanglateenistus toetab läbi avavangla ja kriminaalhoolduse järkjärgulist vabanemist, mille käigus samm-sammult kasvab inimese autonoomia ning väline kontroll asendub inimese enesekontrolliga. Paralleelselt toimub sujuv sulandumine ühiskonda. Vanglas saadud huvitegevuse juhendamise kogemus võiks anda inimesele julguse ja oskuse, mida vabanedes oma kogukonnas rakendada: leida mõni vabaajakeskus või klubi, kus ta saaks juhendajana jätkata. Huvitegevuse juhendamist on võimalik teha ka vabatahtlikuna ning seeläbi tunnetada oma võimet anda ühiskonnale midagi tagasi, olla täisväärtuslik osa kogukonnast. (KK5)

Kinnipeetaval on huvitegevuses võimalik osaleda juhul, kui tal puuduvad distsiplinaarkarakteristused ning ta ei ole huviringi toimumise ajal hõivatud muude tegevustega. Vangla tegevus kinnipeetava taasühiskonnastamisel koosneb väga paljudest teistest teguritest, need tuleb seada prioriteetide järjekorda ning reeglina ei ole huvitegevus selle järjekorra alguses (KK5).

Esimesel kohal on alati vaimse ja füüsilise tervisega seonduvad vajadused, eelkõige ravi, sealhulgas sõltuvusravi. Kui kinnipeetava tervislik seisund on sedavõrd hea, et ta on võimeline ja motiveeritud osalema ka teistes tegevustes, siis tuleb tegeleda nende riskitegurite maandamisega, mis võivad mõjutada uute kuritegude toimepanemist. Selleks läbivad kinnipeetavad vastavalt vajadusele sotsiaalprogramme (KK5).

Kinnipeetavad, kellel puudub haridus, suunatakse haridust omandama. Kuigi see põhineb vabatahtlikkusel, peetakse hariduse omandamist väga oluliseks, sest madal haridustase on üks suuremaid riskitegureid kuritegude toimepanemisel ning hariduseta on väljaspool vanglat keeruline hakkama saada (KK3). Koos haridusega on väga tähtsal kohal ka riigikeele

omandamine. Kui kinnipeetav ei omanda haridust, siis on tal üldjuhul kohustus käia tööl, välja arvatud juhul, kui ta on töölt mingil põhjusel vabastatud. Alles seejärel tekib võimalus kinnipeetaval osaleda huvitegevuses ja üritustel (KK5).

Selleks, et kinnipeetav saaks siiski huvitegevuses osaleda, on vanglates leitud erinevaid paindlikke lahendusi. Mõnel juhul tehakse huviringe pigem nädalavahetusel, et ka tööl käivad kinnipeetavad saaksid huvitegevuses osaleda (KK1). Huviringi algusaeg proovitakse planeerida kas tööpäeva lõpu lähedale või pärast tööpäeva (KK2).

Kui kinnipeetaval on võimalik jõuda oma tööandjaga kokkuleppele, siis on tal võimalik ka töö ajal käia huvitegevuses, kuid see eeldab, et kinnipeetav tegeleb töölt vabaduste saamisega ise. Ta peab oma tööandjat õigeaegselt teavitama ning koos leidma lahenduse, mis võimaldaks huvitegevuses või üritustel osaleda (KK2). Selline tegevus soodustab sotsiaalsete oskuste arengut, eelkõige võimalus õppida tegevusi teistega kooskõlastama (KK8). Seega, kuigi huvitegevus ei ole prioriteetide tipus, üritab vangla luua paindlikke lahendusi, et huvitegevusest saaksid osa võimalikult paljud.

Kuna huvitegevus vanglates on väga populaarne, siis mingitel perioodidel on huvitegevuses osalemiseks olnud lausa järjekorrad (KK2, KK6). Selleks et tagada võimalikult paljudele kinnipeetavatele võimalus osaleda, vältimaks samas olukorda, kus üks kinnipeetav osaleb korraga väga paljudes tegevustes, on mõnes vanglas kehtestatud huvitegevuses osalemiseks piirangud. Näiteks Tallinna vanglas peab kinnipeetav valima kaks huvitegevust, mida ta ühes kvartalis teha soovib (KK8).

Kuivõrd väga paljud huvitegevused on seotud käsitööga, siis soovis autor teada saada, milline on kinnipeetavatele pakutav väljund. Vanglate kodukorrast nähtub, et kinnipeetavatel on võimalik üks ese endale välja osta. Tegevusjuhendaja juures huviringis käivatel kinnipeetavatel on võimalus üks kord kvartalis saata üks tasuta ese lähedastele. Seda suuresti tänu sellele, et tegevusjuhendaja on suutnud materjalid saada niivõrd soodsalt.

Kunsti- ja käsitööga seotud huviringides valminud töid eksponeeritakse tihtipeale majasisestel näitustel või huviringide ruumides (KK2, KK8). Mõnel juhul annetatakse valminud käsitööesemed heategevusele. Näiteks Tartu vanglas on kinnipeetavad teinud vähihaigetele lastele vapruste helmeid ning Tartu Ülikooli Kliinikumile, lastekodule ja hooldusravile maale

ning klaasvitraaže (KK3). Kinnipeetavad suhtuvad heategevusse panustamisesse väga hästi ja soovivad seda teha (KK3). Tartu vangla kinnipeetavad on osalenud ka rahvusvahelisel kinnipeetavate kunsti konkursil (KK3).

Huvijuhtide üks tööülesanne on ka ürituste korraldamine. Intervjuude põhjal nähtub, et ürituste korraldamine toimub tihtipeale koos kinnipeetavatega. Ka siin saavad kinnipeetavad kaasa rääkida ning esitada huvijuhile ideid, mida võiks vanglas korraldada. Kinnipeetavaid kaasatakse peamiselt selleks, et nad saaksid sarnaselt huvitegevuse juhendamisele kogemuse, mis võib neile kasulikuks osutada ka väljaspool vanglat. Näiteks korraldasid kinnipeetavad krossijooksu, kus nad pidid ise täitma võimalikult paljusid rolle:

Vähegi, mis nad said kõik nad tegid ise, et ma ei tea alates sellest ajavõtust kui seal ma ei tea krossijooksul punktides seismine, et kes kus jookseb ja ise andsid auhinda, kirjutasid nimesid diplomitele. (KK6)

Ürituste korraldamisel ja esinejate valimisel proovitakse silmas pidada sobivust võimalikult laiale sihtrühmale. Piiratud ressursside korral tuleb alati arvesse võtta, et see, millele kulutatakse, omaks maksimaalset mõju (KK1). Samuti tuleb alati arvestada, et korraldatav üritus ei kujutaks julgeolekuohtu ega tekitaks väljaspool vanglat küsimust, kas selline üritus või kutsutud külaline on eetiline. Näiteks ei kutsuta reeglina vanglasse kehtiva kriminaalkaristusega külalisi, välja arvatud juhul, kui tegemist on inimesega, kes on oma elu sedavõrd rööpasse saanud, et ta võiks olla oma käitumisega teistele kinnipeetavatele eeskujuks (KK5).

Intervjuude põhjal on vanglates oluline roll sporditegevusel, mistõttu korraldatakse väga palju ka sporditurniire ja võistluseid (KK2). Kõikides vanglates tähistatakse ka tähtpäevi, näiteks jõule ja Eesti Vabariigi aastapäeva, ning korraldatakse loomekonkursse ja mälumänge.

Väga olulisel kohal on ka perepäevad, kus kinnipeetavatel on võimalik oma lähedastega vabamas õhkkonnas aega veeta. Sageli on perepäevad näiteks isade- või emadepäeva ajal (KK1-KK8). Sedalaadi kohtumised võimaldavad kinnipeetavatel säilitada positiivseid suhteid oma peredega, mis on taasühiskonnastamise vaates väga oluline aspekt.

Kõik intervjuueeritavad tõid välja, et ürituste planeerimisel peavad nad silmas eelkõige kinnipeetavaid ja nende soove. Kogutud andmetest võib järeldada, et tegelikkuses võimaldatakse vanglates väga palju oma ideid ellu viia ning mõne ürituse korraldamisest keeldutakse vaid mõjuval põhjusel – näiteks kui tegevuse käigus on suur oht saada vigastada.

Siinkohal toob autor välja tema hinnangul mõned huvitavamad üritused, millest intervjueeritavad rääkisid:

1. DJ Planeet tegi Tartu vanglas DNB muusikat.¹⁰
2. Tallinna vanglas toimuvad teetseremooniad, mida juhendab väljastpoolt vanglat vabatahtlik.
3. Tartu vanglas joosti vangla territooriumil poolmaratoni.
4. Kinnipeetav korraldas Tallinna vanglas jalgpallifestivali.
5. Alaealistele kinnipeetavatele korraldati langevarjuhüpped.

Lisaks traditsioonilistele huviringidele ja üritustele on vanglates ellu viidud ka mitmeid eriilmelisi projekte, mis toetavad kinnipeetavate taasühiskonnastamist. Need projektid on algatatud nii huvijuhtide endi poolt kui ka koostöös vangla väliste organisatsioonidega. Siinkohal toob autor mõned näited, mis intervjuudes kõlasid:

1. Tartu vangla tegevusjuhendaja ja huvijuhi eestvedamisel ehitati materjalijääkidest akvaariumid ning sinna saadi ka kalad. Kinnipeetavate ülesanne oli kalade eest hoolitseda.
2. Tallinna vanglas on naiskinnipeetavate juures jänessed. 03.04.2026 ilmus ajakirjas Eesti Naine artikkel nendest jänestest: „Kõik jänessed pole lihavõtete ajal munadega rakkes – küülikud Bruno ja Juta töötavad hoopis Tallinna vanglas. Nad õpetavad kinnipeetavatele vastutust ja empaatiat.“ (Eesti kõige kaitstumad küülikud.... 2026)
3. Tartu vangla huvijuht organiseeris vanglasse rohkem taimi, mille eest pidid kinnipeetavad ise hoolitsema. Huvijuhil tekkis idee, sest ta luges uuringut, mille kohaselt pidi enesetunne paranema juba ainuüksi looduse pildi vaatamisest.
4. Tartu vanglas on kassituba, kus elavad MTÜ Pesaleidja kassid ning kinnipeetavad hoolitsevad nende eest. „Kasside eest hoolitsevad vabatahtlikest kinnipeetavad, mis

¹⁰ Meediakajastus: <https://kroonika.delfi.ee/artikkel/120418180/artist-planeet-kais-tartu-vanglas-kinnipeetavatele-muusikat-mangimas-ka-mart-avandi-on-tanavu-kinnipidamisasutuses-esinenud>

pakub mõtestatud tegevust, arendab vastutustunnet ja koostööoskusi, mida aitavad kujundada positiivseid käitumismustreid.“ (Tartu vangla pakub... 2024).

Varjupaiga loomade eest hoolitsemine aitab kinnipeetaval teadvustada, et ka keegi teine võib olla hädas ning tal on võimalus olla toeks, olla kasulik ja vajalik ehk nii arendada oma prosotsiaalseid hoiakuid ja käitumist. Lisandväärtusena on tegevusel loomateraapiale sarnane rahustav mõju. (KK5)

5. 2016. aastal käis Tartu Vanglas teraapiakoer (KK5) ja 2017. aastal oli avavangla kinnipeetavatel võimalus MTÜ Käpp ja Käsi kaudu käia kodutute loomade varjupaigas koeri treenimas.¹¹

6. Juba eelmisel aastal algatati integratsiooni projekt, mille raames saavad kinnipeetavad osa eesti keele õpet toetavatest tegevustest. Aastatel 2024 ja 2025 käisid kõigis vanglates oma haridusprogramme tegemas Eesti Vabaõhumuuseum, Oskar Lutsu Palamuse muuseum ja Vabamu muuseum. Alates 2026. aastast saavad neis tegevustes osaleda võrdsetes osades nii eesti kui ka muu emakeelega kinnipeetavad.

7. Kõikides vanglates on kasvuhooned, kus kinnipeetavad saavad kasvatada erinevaid köögivilju, saades kõik saadused endale.

8. 2026. aastal valmistab Viru Vangla kinnipeetav autentse mustriiga Eesti rahvariiete kirivöösid, mille ERM on hinnanud piisavalt kvaliteetseteks, et neid Vanglate ettevõtluskeskuse poolt turustada.

Vanglas läbiviidavad tegevused, sealhulgas huvitegevus ja üritused, on kantud põhimõttest, et pakutavad teenused peavad sarnanema võimalikult suurel määral Eesti vaba ühiskonnaga. Võimalusel võetakse üle ka häid praktikaid mujalt riikidest, aga alati tuleb need panna Eesti konteksti, otsustamaks, kas need toimivad või mitte. Teine oluline põhimõte on vabatahtlikkuse põhimõte – huvitegevuses ja üritustel osalemine on vabatahtlik, vangla loob lihtsalt osalemiseks soodsad tingimused. (KK5)

Kokkuvõtteks saab öelda, et kõikides vanglates korraldatakse üritusi ning toimub huvitegevus ja pakutakse raamatukoguteenust. Huvitegevuse maht sõltub aga suuresti sellest, millised kinnipeetavad parasjagu vangistust kannavad. Huviringide ja ürituste korraldamisel kaasatakse

¹¹ Meediakajastus: <https://www.delfi.ee/artikkel/84536945/vangid-treenivad-varjupaigas-koeri-see-on-esimene-kord-vangistuse-jooksul-kui-saame-midagi-head-teha>

väga palju kinnipeetavaid, sh kuulatakse nende ideid ning võimalusel teostatakse need. Seega võib järeldada, et Eesti vanglates toimib kultuurikorraldus suuresti vanglasüsteemi ja kinnipeetavate koostöös, kus üks ei saa ilma teiseta. Samuti väärtustatakse kinnipeetava kaasamist huvitegevuse läbiviimisesse ja ürituste korraldamisesse, toetades sellega kinnipeetavate sotsiaalsete oskuste arendamist ja taasühiskonnastamist.

4.2. Huvitegevuse olulisus ja huvijuhtide töö tagasisidestamine

Kõik intervjueritavad tõid välja, et huvitegevuses osalemine on kinnipeetavate jaoks oluline. Huvitegevus, aga ka ürituste korraldamine – sarnaselt huviringide korraldamisele – tõstab kinnipeetava eneseväärikust ja pakub talle positiivse väljundi. Samuti aitab huvitegevus tuua kinnipeetava igapäevaellu vaheldust ning loob võimaluse eneseväljenduseks. (KK1, KK6, KK3) „Nad tahavad, et nende heaks ka midagi tehakse. Vaata, see tõstab nende eneseväärikust ka [...] me peame neid, kellekski, me usume neisse.“ (KK1)

Huvitegevuses osalemine, nii osaleja kui ka korraldajana, võimaldab kinnipeetaval tajuda ennast osana millestki suuremast ning tunda end kellegi enamana kui kurjategija. Seega toimub kuritegevusest irdumise protsess:

Kuritegevusest irdumise teooria üheks peamiseks toimetehhanismiks on mina-kuvandi ja rollitaju muutus. Kuritegelikust identiteedist eemaldumine ja õiguskuuleka eluviisi omaksvõtt eeldab uue, seaduskuuleka identiteedi kujunemist. Aktiivne osalus ja panustamine ühiskonda toetab prosotsiaalse mina-pildi kujunemist, seetõttu on äärmiselt oluline anda kinnipeetavale võimalusi, kus sellist kogemust saab tunnetada. (KK5)

Huvitegevus mõjutab kinnipeetavate emotsioone, sh muudab nad rahulikumaks (KK8). Huvitegevus võimaldab kinnipeetaval suunata oma energiat millessegi positiivsesse ning õppida viise, kuidas lahutada meelt ilma kuritegusid toime panemata või mõnuaineid tarbimata (KK1, KK2, KK3, KK5). Kinnipeetavate jaoks on mõtestatud tegevus oluline, sest see avardab silmaringi ning õpetab teisiti käituma:

[...] ma arvan, et igasugune mõtestatud tegevus ee on neile oluline [...] eriti kui on näiteks mingisugune silmaringi avardav tegevus või et nad kuidagi saavad näha, et saab ka teistmoodi. Kui väljas seal käib ja kakleb, siis siin tuleb voolib tassi onju, et kuidagi maandav tegevus on see ka. (KK2)

Võimalus huvitegevuses osaleda motiveerib kinnipeetavaid paremini käituma. Halva käitumise korral, mis oleks toonud kaasa distsiplinaarkaristuse, ei ole huvitegevuses osalemine võimalik (KK3). Eluosakondades, kus kinnipeetavad suurema osa oma päevast veedavad, on õhkkond palju rahulikum, kui kinnipeetavad on huvitegevuses osalemisest saanud positiivse emotsiooni (KK8).

Kinnipeetava osalemine huvitegevuses ei avalda positiivset mõju üksnes neile endile, vaid seda tunnevad ka ümbritsevad inimesed. Kinnipeetav, kellel on mõni hobi, saab õpitud oskused või kogetu anda edasi ka oma lastele, arendades nii positiivseid peresuhteid, mis vähendavad uue kuriteo toimepanemise riski:

Nagu kõik inimesed, soovivad kinnipeetavad oma lastele parimat, paremat lapsepõlve kui neil võibolla oli. Samas võib puudu jääda oskustest ja teadmistest. Seetõttu loodame, et vangla huvitegevuste üheks lisandväärtuseks oleks mõni kasulik oskus või teadmine, kuidas koos oma lastega teha midagi huvitavat, arendavat ja toredat ning sealjuures tunda ennast hea ja toetava lapsevanemana. (KK5)

Kinnipeetavad on üldiselt huvijuhi tööga väga rahul, kuigi mõnel juhul toodi välja, et on ka negatiivselt ütlejaid (KK2, KK6). Valdav enamus suhtub siiski huvijuhtidesse väga hästi ning väärtustab nende tööd:

Ütleme nii, et on ühte ja teist, et on neid kes on nagu väga tänulikud [...] aga eks ole ka neid justkui vingupunne ee, et kellele nagunii mitte midagi ei meeldi ja midagi ei sobi. (KK2)

Intervjueeritav KK3 tõi esile, et tema töö positiivne mõju on kinnipeetavatel meeles ka vabaduses ning nad meenutavad saadud kogemusi ja tänavad ka pärast vabanemist: „Olen saanud veel praeguseni aeg ajalt mingeid sõnumeid kuhugi messengeri, et „tere, et mul on väga suur rõõm, et ma sain teiega koos seal huviringides käia!“ [...]“

Üks intervjueeritav tõi välja, et tema jaoks oli isegi võrreldes igapäevaeluga veidi teistmoodi see, et kinnipeetavad väga palju tänasid korraldamise eest:

[...] eestlased üldiselt ei, nagu sa käid kuskil kontserdil kuskil, suht vähe neid, kes lähevad, ütlevad pärast midagi, et ta on nii tore ja hea. Aga minu arust see oli nagu huvitav, et kinnipeetavad tegelikult ütlesid päris palju seda, et aitäh, et sa viitsid korraldada. (KK6)

Enamasti pidasid huvijuhid oma suurimaks õnnestumiseks seda, kui nad näevad kinnipeetavate hoiakutes muutusi. Samuti pakkus suurt rõõmu, kui kinnipeetava tegevused õnnestusid, olgu selleks siis mõne maali valmimine või ürituse korraldamine.

Välja toodud tagasiside viitab, et huvitegevusel ja huvijuhtide töö on kinnipeetavate jaoks suur väärtus, mida nad oskavad hinnata. Kinnises asutuses omandab huvitegevus mitmetahulisema tähenduse ning huvitegevusega seotud kogemused võivad avaldada kinnipeetavatele sügavat mõju, mis kestab ka vabaduses. Huvijuhid tunnetavad enda töö olulisust läbi kinnipeetavatele avalduva mõju ning leiavad, et nende töö on seetõttu väga oluline.

4.3. Takistused ja probleemid

Peamise probleemina toodi huvijuhtide poolt esile ressursipuudus, mille saab vastuste põhjal jagada kaheks – vahendid ja inimressurss. Mõnel juhul mainiti ka teiste töötajate negatiivseid hoiakuid. (KK2 ; KK3; KK6) Toodi välja, et ka teised vangla töötajad võiksid paremini mõista, et huvitegevus ei ole ainult huvijuhi asi (KK2).

Lisaks toodi välja, et huvitegevus võiks olla mitmekesisem ning selle toimumise ajad võiksid olla teisiti korraldatud. Peamiselt peeti silmas, et huvitegevus võiks rohkem toimuda nädalavahetusel ja väljaspool tavapärast kinnipeetavate tööaega (KK6).

Toodi esile ka töö iseloomu, kirjeldades seda stressirohke ja kohati lausa närvilisena. Vangla huvijuhi töö eeldab igapäevaselt muuhulgas palju kannatlikkust, korduvate selgituste andmist ning viisakat, kuid järjepidevat piiride seadmist (KK1; KK5) Olenemata hoolikast planeerimisest ei pruugi üritused ja korraldatud tegevused alati õnnestuda, sest üksuses esinev korrarikkumine takistab kõikidel üksuses olevatel kinnipeetavatel osalemist. Suhtlus kinnipeetavatega võib olla kohati väga keeruline. (KK5; KK2) Kinnipeetavad võivad olla üllatavalt emotsionaalsed:

[...] üldjuhul nad kõik ei ole siin kukupaid. Et just see, et nad on võivad olla impulsiivsed, et üksipäev tahan ühte, teine päev tahan teist. Nad võivad olla tujukad emotsionaalsed, et kohati nagu sellised ka lapselikud, et mis mina. Minule endale oli üllatus, kui ma vanglasse tööle tulin, et nad [kinnipeetavad] on nagu nii emotsionaalsed ja õrna hingega kohati [...] (KK2).

Vahendite puhul peeti peamiseks probleemiks rahalisi piiranguid, kuid probleem seisneb ka ruumides (KK2; KK8). Peamiselt toodi välja, et ruumid võiksid olla suuremad, võimaldamaks suuremal hulgal osalejatel huvitegevusest osa võtta. Lisaks ruumipuudusele napib ka tehnilisi

vahendeid – eelkõige puuduvad vanglas kvaliteetsed helitehnilised lahendused, mis piirab bändide kutsumise võimalusi (KK2).

Intervjuude põhjal jäi töö autoril mulje, et enamik intervjuueeritavaid kutsuksid hea meelega rohkem külalisesinejaid ka väljastpoolt vanglat, kuid seda takistavad eelarvelised piirangud. Samuti on see takistuseks väliste juhendajate palkamisel.

Oluline on rõhutada, et isegi juhul, kui mõni esineja või juhendaja on valmis vanglasse tasuta tulema, siis tegelikkuses kaasnevad vangla jaoks sellega ikkagi kulud:

Võrreldes sama huvitegevusega vabaduses, lisandub vanglates alati täiendav administreeriv ja julgeoleku tagamise kulu: läbiviijate sissepääsulubade menetlemine ja taustakontrollid ning esmane instruktiaž vanglas toimetamise kohta; rühmade koostamine ning teabe- ja uurimisosakonnaga kooskõlastamine; nii läbiviijate kui kinnipeetavate vanglasisene saatmine valvuri või teenistuja poolt; vangla päevakavas tegevuse sobitamine ja vanglas sobiva vaba ruumi leidmine. See lisab ka tasuta pakutavale huvitegevusele arvestatava eelarvekulu. Kui pakutav tegevus sobitub hästi olemasolevasse huvitegevuste komplekti (nt just on puudu konkreetse valdkonna huvitegevus), on huvilisi ning administratiivselt korraldatav, siis kindlasti pakkujatega koostööd tehakse. (KK5)

Inimressursiga seotud probleemide osas toodi esile, et kohati on keeruline kaasata kinnipeetavaid huviringide juhendamisse ning mõnel juhul ka osalema. Märgiti, et isegi kui vanglas on mõni andekas kinnipeetav, siis ei pruugi ta olla valmis oma teadmisi teistele edasi andma.

Takistuseks võib osutada juba teadmine, et ebaõnnestumise korral pole kinnipeetaval võimalik teisi kinnipeetavaid vältida, sest elatakse ühes sektoris või üksuses:

Vanglas võib esinemispalavikku intensiivistada teadmine, et võimalik ebaõnnestumine jääb sinuga justkui lakkamatult kaasas käima. Kui mina esinen teiste ees, siis ma lähen õhtul oma pere juurde, teen oma ebaõnnestumisest järeldused ja proovin edaspidi paremini - samas ei pruugi enam kunagi kohata neid inimesi, kelle ees ebaõnnestusin, mõneti saan ebaõnnestumise jätta seljataha ning võtta sellest ainult väärtusliku õpikogemuse. Kinnipeetaval tuleb samas seltskonnas ja piiratud keskkonnas veeta kõik järgmised päevad ja kuud, võibolla aastad ning see võib tõsta hirmu ebaõnnestumise ees. Samuti tuleb arvestada, et kinnipeetavate vahetu tagasiside võib kohati olla otsesõnalisem või isegi teravam ja reljeefsem, kui tavaiühiskonnas oleme harjunud. Siin on kindlasti huvijuhtidel suur võimalus inimest motiveerida ning aidata näha võimalikku ebaõnnestumist õpivõimalusena. (KK5)

Konkreetsetest näidetest toodi välja näiteringi korraldamine, mis ei pruugi vangla tingimustes õnnestuda, isegi juhul, kui huvi kinnipeetavate hulgas on. Takistuseks on sotsiaalse suhtlemise barjäärid, aga ka oht, et peab hakkama kaasvangidele oma emotsioone väljendama:

Aga ja kõik tahavad siis nad [kinnipeetavad] ühel hetkel saavad aru, et aga tegelikult ikkagi ei taha, sest nad saavad väga lihtsalt aru ühest asjast - nad peavad hakkama teise inimesega väga lähedalt rääkima, nad peavad võib olla esinema. Nad peavad oma tundeid väljendama ja see teiste ees ja see võib olla kergelt takistav. Vanglas on väga palju selliseid müütilise takistusi ja nähtamatuid takistusi. Vahest, mis lihtsalt ühel hetkel imbuvad niimoodi välja. (KK1)

Teine pool inimressursi puudustest on väike huvijuhtide arv. Ühe huvijuhi näol on ressurss viimasel piiril ning rohkemat oleks ühel huvijuhil üksinda juba väga keeruline teha (KK2; KK3). Samuti on oluline välja tuua, et kui vanglas on juba tegevusi väga palju, võib see osutada ka liiga suureks koormuseks ülejäänud vanglasüsteemile. Samuti toodi esile huvijuhtide suur administratiivne koormus (KK5).

Teiste töötajate hoiakute osas märgiti, et kuigi enamik töötajaid mõistab huvitegevuse olulisust vanglas, leidub siiski ka neid, kes sellest tegelikkuses veel aru ei saa (KK2; KK3; KK6). Samas leidis ka neid, kelle hinnangul mõistavad kolleegid – eriti nooremad – huvitegevuse tähtsust (KK7, KK8).

Negatiivseid hoiakuid ei ole mitte ainult asutuse sees, vaid ka väliskülalised ei pruugi tahta tulla, sest neil on vanglas olevatest inimestest väärarusaam. Toodi välja, et huvijuhid on pidanud väljaspool vanglat oma tutvusringkonnas selgitama, miks on huvitegevus oluline. Tihtipeale leitakse, et kinnipeetavate huvitegevus toimub vabaduses olevate inimeste arvelt:

[...] näiteks kui keegi, kellega nüüd väga palju suhelnud teab, et huvijuhina teen tööd onju a la, meie tellime riigi raha eest neile [kinnipeetavatele] mingit kallist vitraaži klaasi onju, et a la meie [vabaduses viibivad inimesed] peame nüüd oma laste huvitegevuse eest maksma, et no see nagu nii nii palju sain seda arvamust kuulda. [...]
(KK6)

Seejuures tajuvad huvijuhid, kuidas kriitilise hoiakuga arvamuse avaldajad ei oska tähelepanu pöörata huvitegevuse mõjule pikemas perspektiivis. Ühiskonnas teadvustatakse vähe asjaolu, et positiivse hõivega kinnipeetav võtab suure tõenäosusega huvitegevuse käigus õpitud oskused,

sh sotsiaalsed oskused, endaga vabadusse kaasa ning seeläbi on suurem tõenäosus, et ta ei pane toime uusi kuritegusid:

[...] seletad neile, et noh, tood näidet, aga kui tuleb sinu naabriks üks endine kinnipeetav onju sa ei tea seda, ei saa valida kortermajas kes su naabriks tuleb siis kumba sa eelistad. Seda, et kas ta istuks päev otsa seal maja ees sul kõigutaks jalga või see, et ta on näiteks on saanud endale vanglast mingi hobi juurde, et ma ei tea, käibki seal mingis, ma a ei tea huvitegevuses, trennis kuskil midagi teeb on ja leiab endale tegevust. Kumba sa siis eelistaksid. (KK6).

Väga oluline on silmas pidada, mida arvavad inimesed väljaspool vanglat. Kui inimesed on kinnipeetavate suhtes negatiivselt meelestatud, ei toimu ka edukat ühiskonda integreerumist:

Ideaalis võiks öelda, et üldpopulatsiooni arvamus ei loe, aga uuringud näitavad, et üldpopulatsiooni hoiaku mõju ei tohiks alahinnata - integratsioon ja sulandumine ühiskonda saab negatiivselt mõjutatud. Ning Vanglateenistuse eesmärk on kinnipeetavate edukas taasühiskonnastamine. Seega tuleb leida mõistlik kesktee ning kasutada targasti neid ressursse, mis on. Leidlikud lahendused ja kinnipeetavate endi kaasamine tõstab ka üldpopulatsiooni soovivat hoiakut (kinnipeetavad ise panustavad ja demonstreerivad oma võimekust olla panustavad ühiskonnaliikmed) - mis on eduka taasühiskonnastamise üheks võimeküsimumuseks.” (KK5)

Seega saab öelda, et negatiivseid hoiakuid kinnipeetavate ja neile pakutava huvitegevuse osas leidub nii vanglas sees kui ka väljas, kuid neid on võimalik positiivsemas suunas mõjutada.

Kokkuvõtvalt nähtub, et peamine takistus huvitegevuse korraldamisel on seotud piiratud ressursiga. Ressursipuudus väljendub eelkõige piiratud rahalistes võimalustes, ruumide kitsikuses ja tehniliste vahendite puudumises. Inimressursi kontekstis toodi esile raskusi kinnipeetavate kaasamisel. Samuti rõhutati huvijuhtide suurt töökoormust. Lisaks ilmses, et kuigi enamik vanglatöötajaid mõistab huvitegevuse olulisust, esineb siiski ka negatiivsemaid hoiakuid. Negatiivseid hoiakuid kinnipeetavatesse on ka väljaspool vanglat.

5. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada, milles seisneb kultuurikorraldus Eesti vanglates, kuidas on korraldatud huvitegevus, millised probleemid selle korraldamisel esinevad ning millised võiksid olla edasised arengusuunad. Püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks viis töö autor läbi kvalitatiivse uuringu, mis võimaldab teha järeldusi ja esitada soovitusi tulevikuks.

Uurimusest selgub, et Eesti vanglates jagunevad kultuurilised tegevused kolme liiki – huvitegevus, ürituste korraldamine ning raamatukoguteenuse pakkumine. Tallinna ja Tartu vangla paistavad silma mitmekesiste kultuuriliste tegevustega, eelkõige huvitegevuse näol. Viru vanglas huvitegevuses nii suurt variatiivsust ei ole. Kõikides vanglates on toimiv raamatukogu ning korraldatakse nii üksikuid projektipõhiseid kui ka juba traditsiooniks kujunenud üritusi.

Kultuuritegevustes saab kinnipeetav osaleda juhul, kui on juba tegeletud tema teiste riskiteguritega. Primaarne on vaimse ja füüsilise tervisega seonduvad vajadused, seejärel sotsiaalprogrammides osalemine ning siis haridus ja töö. Alles seejärel on koht kultuuril. Ühelt poolt toetab selline lähenemine Maslow' baasvajaduste hierarhia teooriat, kus inimene on enesearenguks valmis alles pärast baasvajaduste täitmist, kuid samas jätab see lähenemine tähelepanuta uuringu tulemused, kus huvitegevuses osalemine ja sealt positiivse õpikogemuse saamine võib motiveerida kinnipeetavat ennast ka akadeemiliselt täiendama. (Brewster 2014: 4)

Kultuuriliste tegevuste korraldamine põhineb suuresti huvijuhtide ja kinnipeetavate koostööl. Huvijuhtide ülesanne on eelkõige koordineerida ja luua tingimusi huviringide toimumiseks, samas kui suurema osa huvitegevusest viivad läbi kinnipeetavad ise. Selline lähenemine võimaldab kinnipeetaval võtta vastutust, toetab nende enesearengut ning sotsiaalsete oskuste kujunemist, aidates sellega kaasa ka kinnipeetavate taasühiskonnastamisele.

Kuigi eelkirjeldatud süsteemil on kinnipeetavale positiivne mõju, sõltub selle toimimine suuresti kinnipeetavate oskustest, motivatsioonist ja valmisolekust huvitegevust läbi viia. Seetõttu ei pruugi huvitegevus olla järjepidev ega kõikides vanglates ühtemoodi kättesaadav.

Huvitegevuses on suur rõhk spordil ja käsitööl. Kaunistest kunstidest on kinnipeetavatel võimalik tegeleda maalimisega ja osaleda muusikaringis. Samuti korraldatakse vanglates temaatilisi luule- ja joonistuskonkursse, kus on võimalus osaleda kõigil kinnipeetavatel. Käsitööna valminud esemeid annetakse sageli heategevuseks või eksponeeritakse vangla ruumides.

Ürituste korraldamisel on keskne roll huvijuhtidel, kuid kinnipeetavad panustavad samuti ideedega. Mõnel juhul saavad kinnipeetavad sarnaselt huvitegevusele ka kogu ürituse korraldamise eest vastutada, samas kui huvijuhile jääb endiselt koordineerimise ülesanne ja administratiivne pool.

Uurimistulemused näitavad, et huvijuhtide hinnangul on huvitegevusel kinnipeetavate jaoks oluline roll. See pakub positiivset hõivet, tutvustab alternatiivseid ajaveetmise viise ning toetab kuritegevusest irdumise protsessi. Ürituste korraldamise ja nendes osalemise mõju on sarnane huvitegevuse mõjuga. Lisaks mõjutavad kultuurilised tegevused ka vangla sisekliimat, vähendades pingeid ja soodustades rahulikumat keskkonda. Intervjueeritavate tunnetust toetavad ka rahvusvahelised uuringud, kus tuuakse samuti välja, et huvitegevus toetab kinnipeetavate enesehinnangu ja eneseväärikuse tõusu (Brewster 2014: 2-3). Samuti on positiivselt hõivatud kinnipeetavatel vähem distsiplinaarrikkumisi ning nad on võimelised olema ka teiste kinnipeetavatega sotsiaalsemad (Brewster 2014: 1; Doxat-Pratt 2021: 290).

Huvitegevus võimaldab arendada oskusi, mida kinnipeetav saab rakendada ka vabaduses, toetades seeläbi peresuhte paranemist. Lisaks on uuringud näidanud, et need toetavad ka juba vanglas olles kinnipeetava võimalust parandada oma peresuhteid (Alghadban 2025: 372). Positiivsed peresuhted on aga väga olulised, vältimaks uute kuritegude toimepanemist. Ka vanglateenistus ise on toonud rehabiliteerimise ühe eesmärgina välja oluliste ja positiivsete sotsiaalsete kontaktide säilitamise väljaspool vanglat.

Huvijuhid tunnetavad, et nende töö on oluline ning seda peamiselt läbi kinnipeetavate positiivse tagasiside. Uuringust selgub, et huvijuhte toetavad ka teised vangla töötajad, kuid mitte kõik. Mõningal määral esineb ka tänapäeval vanglates väärarusaamu või teadmatust huvitegevuse vajalikkusest ja selle mõjust kinnipeetavatele.

Lisaks positiivsetele aspektidele ilmnes, et kultuuriliste tegevuste korraldamisel esineb mitmeid takistusi, millest peamine on ressursipuudus. Tegevuste mitmekesisust piiravad vähesed

rahalised vahendid, ebapiisavad ruumid ning inimressursi puudus. Piiratud rahalised vahendid raskendavad ka väliste juhendajate ja esinejate kaasamist. Rahaliste ressursside puudus võib vähendada kultuuriliste tegevuste mõju taasühiskonnastamise vahendina.

Inimressursi puudus on seotud nii kinnipeetavate kaasamise kui ka huvijuhtide tööga. Kinnipeetavate kaasamisel on peamine probleem juhendajate leidmine, sest kinnipeetavatel võib olla vähene valmisolek võtta vastutust või jagada oma teadmisi. Huvijuhtide puhul väljendub probleem suure töökoormuses, sealhulgas administratiivsete ülesannete mahus, mis piirab võimalusi kultuuriliste tegevuste mitmekesistamiseks. Juhendajate puuduse tõttu kannatab aga huvitegevuse mitmekesisus. Samuti on oluline, et huvitegevus oleks pikemaajalisem, sest mida pikemat aega huvitegevus kestab, seda enam tunnetavad kinnipeetavad endas muutusi (Brewster 2014: 18).

Kuigi enamik vanglatöötajaid mõistab kultuuriliste tegevuste olulisust, esineb nii vanglas kui ka laiemas ühiskonnas kinnipeetavate suhtes jätkuvalt negatiivseid hoiakuid, mis võivad takistada huvitegevuse ja ürituste mitmekesiseks muutmist. Negatiivsete hoiakutega inimesed ei soovi panustada kultuuriliste tegevuste läbiviimisele vanglas.

Tulenevalt uuringu tulemustest toob autor välja neli peamist soovitusi kultuurilise tegevuse arendamiseks Eesti vanglates. Esiteks tuleks suurendada projektipõhise rahastuse võimalusi. Seda võib teha näiteks läbi koostöö mittetulundusühingutega – nagu seda on ka varem tehtud – või riiklike toetusmeetmetega. See võimaldab pakkuda rohkem erinevaid huvitegevusi ning kaasata väliseid juhendajaid, mis omakorda võimaldab pakutavat huvitegevust mitmekesistada ning mõnel juhul tagada ka huvitegevuse järjepidevuse. Samuti võimaldab lisarahastus kutsuda vanglasse rohkem külalisesinejaid.

Teiseks tuleks pöörata suuremat tähelepanu huvitegevuse järjepidevuse tagamisele. Kuna Eesti vanglad sõltuvad kultuuriliste tegevuste läbiviimisel, eelkõige huvitegevuse puhul, suures osas kinnipeetavate olemasolevatest oskustest, ollakse tänapäeval olukorras, kus kahes vanglas on tegevused mitmekesised ning ühes mitte. Kui vanglasüsteemi eesmärk on pakkuda kinnipeetavatele ühetaolist kohtlemist, siis tuleks pingutada ka selle nimel, et kõikides piirkondades oleks sarnased võimalused kultuurilistes tegevustes osalemiseks.

Töö autor pakub huvitegevuse järjepidevuse tagamiseks välja kaks võimalikku lahendust:

1. Juhendajate jätkuprogrammi loomine.
2. Välise juhendajate kaasamine või võimaldada vabanenud kinnipeetaval jätkata huvitegevuse juhendamist piiratud perioodil.

Juhendajate jätkuprogrammi all peab töö autor silmas tegevusi, mis tagavad huviringile uue juhendaja senise juhendajast kinnipeetava vabanemisel. Selleks võiks rakendada mentorlust, kus huviringi juhendav kinnipeetav koolitab enne vabanemist välja uue juhendaja. Selline lähenemine ei pea hõlmama kogu huvitegevust, vaid just seda osa, mille vastu on suur huvi ja millele ei ole võimalik kohe uut juhendajat leida.

Kui jätkuprogrammi läbiviimiseks ei ole võimalik leida uut kinnipeetavat, kes oleks valmis saama huviringi uueks juhendajaks, võiksid vanglad kaaluda võimalust lubada vabanenud kinnipeetaval jätkata huvitegevuse juhendamist ka pärast vabanemist. Seda eelkõige populaarsemate huviringide puhul ning ajutise lahendusena kuni uue juhendaja leidmiseni või jätkuprogrammi rakendumiseni. Autori hinnangul toetab selline lähenemine ühelt poolt huvitegevuse järjepidevust ning teiselt poolt ka vabanenud kinnipeetava taasühiskonnastamist.

Kuigi vanglasüsteemi ootus on, et vabanenud kinnipeetav leiaks kiiresti oma koha ühiskonnas, ei pruugi see praktikas alati realiseeruda. Autori hinnangul võib vabanenud kinnipeetavate ühiskonda lõimimine olla keeruline ning neid ei pruugita kergesti aktsepteerida, sealhulgas juhendaja rollis. Võimalus jätkata juhendamist vanglas vabatahtlikuna võiks pakkuda vabanenud kinnipeetavale stabiilsust ning toetada seaduskuuleka eluviisi kujunemist perioodil, kuni kinnipeetav leiab oma koha ühiskonnas.

Teine alternatiiv oleks kaasata väliseid juhendajaid huvitegevuse läbiviimiseks. Autor peab seda varianti vajalikuks eelkõige seetõttu, et huvijuhtide praegune töökoormus ei võimalda neil ise sisulist huvitegevust läbi viia. Kuigi selline lahendus eeldab lisarahastust, võiks siinkohal proovida projektipõhist rahastamist ning leida seeläbi täiendav ressurss huvitegevuse läbiviimiseks.

Kolmandaks on oluline tõsta teadlikkust kultuuriliste tegevuste rollist vanglates nii vanglas sees kui ka ühiskonnas laiemalt. Selline teavitustegevus aitaks kujundada kinnipeetavate suhtes positiivsemaid hoiakuid ning suurendada seeläbi nii töötajate kui ka väliskülaliste ja juhendajate valmisolekut panustada kultuurilistesse tegevustesse vanglates. Ühe praktilise tegevusena toob

töö autor välja näiteks käsitöö- või kunstinäituse korraldamise avalikus ruumis. Ka see võimaldab ühiskonnal näha kinnipeetavaid teises valguses ning kinnipeetavad saavad ka tunda, et ühiskond on neid valmis lähemalt tundma õppima (Brewster 2024: 4).

Neljandaks tuleks kaaluda huvijuhtide arvu suurendamist, eriti projektipõhise rahastamise laiendamise korral. Praegu on vanglate huvijuhtide töökoormus sedavõrd suur, et projektide taotluste kirjutamiseks enam aega ei jätkuks. Samuti on piiratud nende võimalus panustada huviringide läbiviimisse, mis juhendajate puuduse tõttu suletaks. Autori hinnangul võiks leevendus olla juba kasvõi osakoormusega huvijuhi ametikoha loomine või eraldi projektide kirjutamisele suunatud spetsialisti kaasamine.

Kokkuvõttes saab öelda, et kultuurilisel tegevusel vanglates on oluline roll kinnipeetavate taasühiskonnastamisel. Samuti toetab positiivne hõive vangla sisekliimat ning aitab kaasa rahulikuma elukeskkonna kujunemisele. Suurima kasuteguri saavutamiseks on vajalik nii täiendavate ressursside kaasamine kui ka süsteemsem lähenemine huvitegevuse uute juhendajate koolitamisele ja teadlikkuse tõstmisele erinevatel tasanditel.

Kuigi saadud tulemused võimaldasid teha järeldusi ja anda soovitusi, tuleb siiski silmas pidada, et selle uuringu raames sai sõna ainult väike osa praeguseid ja endiseid huvijuhte. Samuti käsitleb magistr töö eelkõige huvijuhtide vaatenurka, mistõttu ei pruugi tulemused täielikult kajastada kõigi huvitegevusega seotud poolte arvamusi. Sealhulgas ei kajasta uuring kinnipeetavate arvamust ja tunnetust huvitegevuse olulisuse üle.

Tulevikus oleks asjakohane viia läbi uuring, mis kaasab ka kinnipeetavate perspektiivi kultuuriliste tegevuste korraldamisele ja nende olulisusele. Samuti võiks küsitluse vormis uurida hoiakuid nii vanglatöötajate kui ka laiema avalikkuse seas. Eelnimetatud uuringud võimaldaksid paremini mõista, millised ühiskondlikud ja organisatsioonilised tegurid mõjutavad kultuurilise tegevuse arendamist ning millised võivad olla takistused.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli uurida kultuurikorraldust Eesti vanglates ning selle rolli kinnipeetavate taasühiskonnastamisel. Tänapäeval on vangistuse üks peamisi eesmärke kinnipeetava mõjutamine selliselt, et ta saaks naasta ühiskonda selle täisväärtusliku liikmena ega paneks toime uusi kuritegusid. Kultuurilised tegevused võivad seejuures olla suureks abiks, võimaldades kinnipeetavatel õppida selliseid individuaalseid ja sotsiaalseid oskusi, mis aitavad neil toime tulla ka vabaduses.

Magistritöö teoreetilises osas käsitles autor vangistuse kui karistuse, kultuuri, kultuurikorralduse ja rehabiliteerimise mõistet ning kirjeldas, kuidas tänapäeval vangistuse täideviimine käib. Lisaks andis autor ka lühiülevaate vangistuse kui karistuse kujunemisest Eestis nii ajaloolises kui ka statistilises vaates. Ajaloo lühiülevaade kajastab perioodi 1918. aastast tänapäevani ning statistiline vaade kajastab viimast 20 aastat.

Empiirilises osas oli peamine rõhk selgitada välja, milles seisneb kultuurikorraldus Eesti vanglates ning milliste tegevustega ja kuidas viiakse kultuuri kinnipeetavateni. Samuti uuris autor, kas ja kuidas vanglate kultuurikorraldajad enda tööd mõtestavad ning hindavad. Uuringu eesmärkide saavutamiseks kasutas autor poolstruktureeritud intervjuu meetodit ning intervjuueeris selleks endised ja praeguseid Eesti vanglate huvijuhte-raamatukoguhoidjaid, ühte tegevusjuhendajat ning ühte taasühiskonnastamisega seotud vanglate osakonna töötajat. Autor valis valimisse ka endised töötajad, sest Eestis on ainult 3 vanglat ning igas vanglas ainult üks huvijuht-raamatukoguhoidja. Valimi suurendamiseta oleks uuringu osa olnud liialt pinnapealne. Kokku viis autor läbi kaheksa intervjuud.

Eesti vanglates väljendub kultuurikorraldus peamiselt huvitegevuses ning väiksemal määral ka ürituste korraldamisel. Lisaks on kõik huvijuhid ka raamatukoguhoidjad. Huvitegevuse puhul on huvijuhi roll tagada tegevuseks vajalik materiaalne ja logistiline pool ning huvitegevuse sisu tuleb kinnipeetavateilt endilt. See tähendab, et kinnipeetavad viivad ise huviringe läbi või mõnel juhul – kui juhendajat ei ole – õpivad omal käel, kasutades selleks õppematerjale. Eelnevast

tulenevalt oleneb vanglas läbiviidava huvitegevuse variatiivsus sellest, milliste oskustega kinnipeetavad parasjagu karistust kannavad. Kui vabanevale kinnipeetavale ei ole asendajat, siis konkreetne huvitegevus lõpeb. Ka ürituste korraldamisel kaasatakse kinnipeetavaid võimalikult palju.

Uuringust nähtub, et huvitegevusel ja üritustel on oluline roll kinnipeetava käitumise kujundamises. Läbi huvitegevuse tagatakse kinnipeetavate positiivne hõivatus, mis omakorda toob kaasa rahulikuma õhkkonna vangla eluosakondades. Huvijuhid leiavad, et ürituste korraldamine ja huvitegevuse läbiviimine õpetab kinnipeetavatele individuaalseid ja sotsiaalseid oskusi, mida neil läheb vaja ka vabanedes. Samuti suurendab edukas huviringi läbiviimine või ürituse korraldamine kinnipeetavate enesekindlust ja enesehinnangut. Uuringu käigus leitud kinnitavad ka erinevad varasemad rahvusvahelised uuringud. Enamik kinnipeetavate hulgas läbiviidud uuringuid, mis käsitlevad kultuurilistes tegevustes (sh huvitegevuses) osalemist, kinnitavad, et kinnipeetavate individuaalsetes ja sotsiaalsetes oskustes toimub positiivne muutus. Nad on enesekindlamad, koostööaltimad ning rohkem avatud edasisele enesearengule.

Uuringu käigus selgusid ka mitmed kultuurikorralduse kitsaskohad vanglates. Peamiselt olid need seotud piiratud ressurssidega ning huvijuhtide suure töökoormusega. Samuti tuli välja, et mitte kõik vanglas töötavad inimesed ei saa kultuuriliste tegevuste olulisusest üheselt aru, kuigi selline seisukoht ei ole siiski valdav.

Magistritöö heidab pilgu kultuurikorralduse spetsiifikale väga piiratud kontekstis – vanglates. Lähenemise uudsus seisnebki vanglate ja kultuurikorralduse temaatika ühendamises, sest taolises kontekstis ei ole kultuurikorraldust Eestis uuritud. 2024. aastal on Hendrik Rätsep teinud magistritöö teemal „Raamatuklubi roll kinnipeetava taasühiskonnastamises Tallinna ja Tartu vangla näitel“, kuid – nagu nimigi ütleb – selles keskendutakse ainult konkreetsele tegevusele. Magistritöö praktiline väärtus seisneb autori antud soovitusel, kuidas arendada kultuurikorraldust vanglasüsteemis edasi selliselt, et see aitaks veel rohkem kaasa kinnipeetavate valmisolekule ühiskonda naasta.

Esiteks soovitab autor suurendada rahastust läbi projektitaotluste kirjutamise. Teiseks tuleks parandada huvitegevuse järjepidevust läbi juhendajate jätkuprogrammi, väliste juhendajate kaasamise või võimaldada juba vabanenud kinnipeetaval soovi korral jätkata huvitegevuse

läbiviimist vanglas. Kolmandaks tuleks tõsta nii ühiskonnas kui ka vangla töötajate seas teadmisi kultuuriliste tegevuste tähtsusest taasühiskonnastamise ühe meetodina. Neljandaks soovitab autor suurendada kasvõi osakoormusega huvijuhtide arvu või kaasata projektide kirjutamisele suunatud spetsialiste.

Magistritöö jätkuks tuleks uurida kinnipeetavate vaadet kultuurikorraldusele ning kuidas nemad tunnetavad kultuuriliste tegevuste mõju enda käitumisele. Samuti tuleks uurida hoiakuid nii ühiskonna kui vanglatöötajate seas, et mõista, millised võivad olla takistused kultuurikorralduse valdkonna arendamisel ning mis seda mõjutavad.

SUMMARY

Cultural management in Estonian prisons

The aim of the master's thesis was to examine cultural management in Estonian prisons and its role in the resocialization of prisoners. Today, one of the main objectives of imprisonment is to influence prisoners in such a way that they can return to society as full-fledged members and refrain from committing new crimes. Cultural activities can play an important role in this process by enabling prisoners to develop individual and social skills that also help them cope in the free society.

In the theoretical part of the thesis, the author opened following concepts imprisonment, punishment, culture, cultural management, and rehabilitation, and described how imprisonment is currently implemented in practice. In addition, the author provided a brief overview of the development of imprisonment as a form of punishment in Estonia from both historical and statistical perspectives. The historical overview covers the period from 1918 to the present day, while the statistical overview focuses on the last twenty years.

The focus of the empirical part was to determine what cultural management in Estonian prisons consists of, as well as what kinds of activities are used to bring culture to prisoners and how these activities are carried out. The author also explored whether and how prison's cultural managers interpret and evaluate their own work. To achieve the objectives of the study, the author used a semi-structured interview method and interviewed former and current prison activity coordinators-librarians, one activity instructor for people with mental health problems, and one employee from a prison department related to resocialization. Former employees were included in the sample because Estonia has only three prisons, and each prison employs only one activity coordinator-librarian. Without expanding the sample, the study would have remained too superficial. In total, the author conducted eight interviews.

In Estonian prisons, cultural management is mainly expressed through recreational activities, and to a lesser extent through the organization of events. In addition, all activity coordinators also serve as librarians. In the case of recreational activities, the role of the activity coordinator is to ensure the necessary material and logistical support, while the content of the activities comes from the prisoners themselves. This means that prisoners either conduct recreational

activity groups independently or, in some cases where there is no instructor, learn on their own using educational materials. Consequently, the diversity of recreational activities in prisons depends on the skills of the prisoners currently serving sentences. If there is no replacement for a prisoner who is released, the specific activity ends. Prisoners are also involved as much as possible in organizing events.

The study shows that recreational activities and events play an important role in shaping prisoners' behavior. Through recreational activities, prisoners are provided with positive engagement, which in turn contributes to a calmer atmosphere in prison housing units. Activity coordinators believe that organizing events and conducting recreational activities help prisoners develop individual and social skills that they will also need after release. Successfully leading a recreational activity group or organizing an event also increases prisoners' self-confidence and self-esteem. The findings of the study are supported by various previous international studies. Most studies conducted among prisoners concerning participation in cultural activities, including recreational activities, confirm that positive changes occur in prisoners' individual and social skills. They become more self-confident, more cooperative, and more open to further self-development.

The study also revealed several shortcomings in cultural management within prisons. These were mainly related to limited resources and the heavy workload of activity coordinators. It also emerged that not all prison employees fully understand the importance of cultural activities, although such attitudes are not predominant.

The thesis provides insight into the specific nature of cultural management in a highly limited context – prisons. The novelty of the approach lies precisely in combining the themes of prisons and cultural management, as cultural management has not previously been studied in Estonia within such a context. In 2024, Hendrik Rätsep completed a master's thesis titled *The Role of a Book Club in the Resocialization of Prisoners: The Case of Tallinn and Tartu Prisons (Raamatuklubi roll kinnipeetava taasühiskonnastamises Tallinna ja Tartu vangla näitel)*, but, as the title indicates, it focused only on one specific activity. The practical value of this thesis lies in the author's recommendations on how to further develop cultural management within the prison system to contribute even more effectively to prisoners' readiness to return to society.

First, the author recommends increasing funding through writing project applications. Second, continuity in recreational activities should be improved through instructor continuation programs, the involvement of external instructors, or by allowing released prisoners to continue leading recreational activities in prison if they wish to do so. Thirdly, awareness should be raised both in society and among prison staff about the importance of cultural activities as a method of resocialization. Fourth, the author recommends increasing the number of activity coordinators, even on a part-time basis, or involving specialists dedicated to writing project applications.

As a continuation of this master's thesis, future research should examine prisoners' own perspectives on cultural management and how they perceive the impact of cultural activities on their behavior. In addition, attitudes among both society and prison staff should be studied to understand the possible obstacles to the development of cultural management in the prison system and the factors influencing it.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Kirjandus

Ahven Andri, Jako Salla, Siim Vahtrus 2010. *Retsidiivsus Eestis*. Tallinn. https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/retsidiivsus_e_estis_justiitsministeerium_2010.pdf (vaadatud 28.04.2026).

Alghadban Lujain (2025). *Art as a Rehabilitation Tool*. The Annual Review of Criminal Justice Studies. Vol 3. 369-388

Arjakas, Küлло 2013. *Vanglad ja arestimaja: ajast ja arust kinnipidamiskohad tuli kiiremas korras asendada uutega*. Maaleht. <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/66523132/vanglad-ja-arestimajad-ajast-ja-arust-kinnipidamiskohad-tuli-kiiremas-korras-asendada-uutega> (vaadatud 21.11.2025).

Arumägi, Agne 2023. *Retsidiivsus avavanglast ja kinnisest vanglast vabanenute hulgas*. Riigikogu Toimetised, 48/2023. 181-192.

Auväart, Liis 2026. *Eesti kõige kaitstumad küülikud töötavad Tallinna vanglas. „Kui käime õues jalutamas, on kõik kambrites akna peal ja vaatavad“*. Delfi. <https://eestinaine.delfi.ee/artikkel/120440623/eesti-koige-kaitstumad-kuulikum> (vaadatud 08.04.2026).

Beilmann, Mai 2025. *Kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimisviis*. Toim Mai Beilmann, Signe Opermann, Dagmar Kutsar. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. <https://samm.ut.ee/kvantitatiivne-ja-kvalitatiivne-uurimisviis/> (vaadatud 06.04.2026).

Beilmann, Mai; Andru Rämmer 2025. *Valim*. Toim Mai Beilmann, Signe Opermann, Dagmar Kutsar. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. Arvutivõrgus: <https://samm.ut.ee/valimi-moodustamine/> 06.04.2026

Brewster Larry 2014. *The Impact of Prison Arts Programs on Inmate Attitudes and Behaviour: A Quantitative Evaluation*. Justice Policy Journal. Volume 11, Number 2 — Fall 2014. 1-28

Brindle Meg, Constance DeVeraux 2015. *The ArtsManagement Handbook. New directions for students and practitioners*. Routledge

Byrnes William J. 2022. *Management and the arts. Sixth Edition*. Routledge

DeVereaux Constance 2018. *Arts and Cultural Management. Sense and sensibilities in the state of the field*. Routledge

Doxat-Pratt Sarah 2021. *Musical communities in the society of captives: Exploring the impact of music making on the social world of prison*. *Musicae Scientiae*, 25, 290–302. <https://doi.org/10.1177/10298649211017616> (vaadatud 26.04.2026)

Eesti keele seletav sõnaraamat. Kd 1–6. Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiendatud ja parandatud trükk. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (vaadatud 08.03.2026).

Foucault, Michel 2014. *Valvata ja karistada: vangla süünd*. Tartu: Ilmamaa

Hall, Taylor L.; Nikki R. Wooten; Lena M. Lundgren 2016. Postincarceration policies and prisoner reentry: Implications for policies and programs aimed at reducing recidivism and poverty. *Journal of Poverty*, 20:1. 56-72, <http://dx.doi.org/10.1080/10875549.2015.1094761>. (vaadatud 22.03.2026).

How and why... 2012 = How and why people stop offending: discovering desistance. Fergus McNeill, Stephen Farrall, Claire Lightowler, Shadd Maruna. Aruvtivõrgus: <https://iriss.org.uk/wp-content/uploads/2012/04/iriss-insight-15.pdf> (vaadatud 24.04.2026).

Justiitsministeeriumi aasta projekt ... = Justiits- ja Digiministeerium. Uudised. Justiitsministeeriumi aasta projekt on uus Tallinna vangla. <https://www.justdigi.ee/uudised/justiitsministeeriumi-aasta-projekt-uus-tallinna-vangla> (vaadatud 01.11.2025).

Justiitsminister kiitis = Justiitsminister kiitis kamber-tüüpi vanglaid 2023. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/1383797/justiitsminister-kiitis-kamber-tuupi-vanglaid> (vaadatud 30.10.2025).

Keian, Allan 2001. Tartu vanglast saab esimene kambersüsteemiga vangla. *Postimees*. <https://www.postimees.ee/1900653/tartu-vanglast-saab-esimene-kambersusteemiga-vangla> (vaadatud 30.10.2025).

Kyprianides Arabelaa, Matthew J. Easterbrook 2020. 'Finding rhythms made me find my rhythm in prison': The role of a music program in promoting social engagement and psychological well-being among inmates. *The Prison Journal*, 100(4), 531–554. <https://doi.org/10.1177/0032885520939316> (vaadatud 26.04.2026)

Lacey Candance H. 2007. *Art Education in Women's Prisons: Lessons from the Inside*. Ette kantud "Annual Meeting of the American Educational Research Association" Chicago.

Lahterand, Meri-Liis 2010. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp

Luts-Sootak, Marju; Heli Siimets-Gross 2019. *Eesti õiguse 100 aastat*. Tallinn: Post Factum

Lõhmus Uno 2021. *Lesbid, geid, biseksuaalid ja transsoolised (LGBT) ning nende tee õigusliku tunnustamise poole*. *Juridica* 1/2021.

Madise, Lauri; Priit Pikamäe; Jaan Sootak 2009. *Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.

Maruna Shadd, Anna King 2009. *Once a Criminal, Always a Criminal?: 'Redeemability' and the Psychology of Punitive Public Attitudes*. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Volume 15, lk 7-24.

Orav, Anna Teele 2019. Vanglatest ei kao raamatud kuhugi. *Delfi*. <https://www.delfi.ee/artikkel/88079579/vanglatest-ei-kao-raamatud-kuhugi> (vaadatud 06.04.2026).

Remmik, Mervi; Helen Urmann; Ene Tubelt; Kadri Lees; Kerly Espenberg; Gerly Tamm; Simone Eelmaa; Anna Markina; Saara Maria Puur 2020. Vanglast vabanenute tugiteenuse tulemuslikkuse hindamine. *Kriminaalpoliitika uuringud* 31. Justiitsministeerium. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vanglast-vabanenute-tugiteenuse-tulemuslikkuse-hindamine> (vaadatud 13.03.2026).

Rosewall Ellen 2021. *Arts Management: Uniting Arts and Audiences in the 21st Century*. Oxford University Press.

- Saar, Jüri 2007. *Kriminaalpsühholoogia*. Tallinn: Juura.
- Saarmann, Karl 1922. Kinnipidamiskaristused uuemates nuhtlusseadustes ja nende kavades. *Õigus*, nr 3, lk 65-67.
- Saarmann, Karl; Kaarel Matto. *Kriminaalseadustik koos maksmapanemise seadusega ja distsiplinaarseadustik*. Tallinn: A/S „Ühiselu“.
- Soo, Anneli; Anna Markina; Kati Tee. Karistus kui tasumine, karistus kui preventatsioon: millised karistuse eesmärgid „töötavad“? *Juridica*, 9-10/2022, 646-666.
- Sootak Jaan 2003. *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Juura.
- Sootak, Jaan 2018. *Karistusõigus üldosa*. Tallinn: Juura.
- Sootak, Jaan. 1997. *Kriminaalpoliitika*. Tallinn: Juura.
- Sots. rehabilitatsioon = Social Rehabilitation 2013. *PsychologyDictionary.org* <https://psychologydictionary.org/social-rehabilitation/> (vaadatud 22.03. 2026).
- Tammela, Mari-Leen 2021. Unistus Eesti Sahhalinist: karistusseadustiku reform, sunnitöö ja Kesselaiu saar 1920. aastate debattides. *Tuna 1/2021*. <https://tuna.ra.ee/unistus-eesti-sahhalinist-karistusseadustiku-reform-sunnitoo-ja-kesselaiu-saar-1920-aastate-debattides-lk-37-53> (vaadatud 30.10.2025).
- Tartu vanglast kaovad ... = Tartu vanglast kaovad pooled vanglakohad, töö kaotab 90 inimest 2024. *ERR*. <https://www.err.ee/1609224762/tartu-vanglast-kaovad-pooled-vanglakohad-too-kaotab-90-inimest> (vaadatud: 01.11.2025).
- Taylor Peter, Larissa Davies, Peter Wells, Jan Gilbertson and William Tayleur 2015. *A review of the Social Impacts of Culture and Sport*. Case: the culture and sport evidence programme.
- Täna avati ... = Justiits- ja Digiministerium. Uudised. Täna avati pidulikult uus Tallinna vangla. <https://www.justdigi.ee/uudised/tana-avati-pidulikult-uus-tallinna-vangla> (vaadatud 01.11.2025).
- Uuetoa, Henn 2025. Vaata pilte. Tartu avavanglal täitus kümnes aasta. Milline sealne elu üldse välja näeb?. *Tartu Postimees*. <https://tartu.postimees.ee/8229957/vaata-pilte-tartu-avavanglal-taitus-kumnes-aasta-milline-sealne-elu-uldse-valja-naeb> (vaadatud 01.11.2025).

Vainik, Ene 2016. Karistus eesti moodi. *Õiguskeel* 4/2016.
<https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-06/Ene%20Vainik.%20Karistus%20eesti%20moodi.pdf> (vaadatud 30.10.2025).

Walker Chris, Stephanie Scott-Melnyk, Kay Shwerwood 2022. *Reggae to Rachmaninoff. How and Why people participate in arts and culture..* Arvutivõrgus: <https://doi.org/10.59656/A-G8773.001> (22.04.2026).

Vanglateenistus. Uudised. Tartu vangla pakub koostöös Pesaleidja MTÜ-ga hoiukodu kassidele.
<https://vanglateenistus.ee/uudised/tartu-vangla-pakub-koostoos-pesaleidja-mtu-ga-hoiukodu-kassidele> (vaadatud 08.04.2026).

Wróblewski Łukasz, Zdzisława Dacko-Pikiewicz, Jerry C. Y. Liu 2018. *Cultural Management. From Theory to Practice.* London: London Scientific ltd.

Õigusaktid ja kohtulahendid

Inimõiguste ülddeklaratsioon 1948. Arvutivõrgus <https://inimõigused.ee/hartadpaktid-deklaratsioonid-kohtud-jne/inimõiguste-ulddeklaratsioon/> (vaadatud 24.04.2026).

KarS = Karistusseadustik. <https://www.riigiteataja.ee/akt/105072025009?leiaKehtiv> (vaadatud 10.10.2025).

Kinnipeetava individuaalse ... = Kinnipeetava individuaalse täitmiskava koostamise ja rakendamise juhend. <https://www.riigiteataja.ee/akt/110082012014?leiaKehtiv> (vaadatud 03.11.2025).

KrMS = Kriminaalmenetluse seadustik. <https://www.riigiteataja.ee/akt/-123022011045?leiaKehtiv> (vaadatud 11.11.2025).

Riigikohtu kriminaalkolleegium. Kohtuotsus kohtuasjas 1-18-2232.
<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=1-18-2232/179> (vaadatud 03.11.2025).

Riigikohtu kriminaalkolleegium. Kohtuotsus kohtuasjas nr 3-1-1-6-17. <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-6-17> (vaadatud 03.11.2025).

Riigikohtu üldkogu. Kohtuotsus kohtuasjas nr 3-18-477. <https://rikos.rik.ee/LahendiOtsingEriVaade?asjaNr=3-18-477/73> (vaadatud 13.03.2026).

Tallinna Vangla kodukord. <https://vanglateenistus.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Tallinna%20Vangla%20kodukord%20al%2006.10.2025.pdf> (vaadatud 04.11.2025).

Tartu Vangla kodukord. <https://vanglateenistus.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Tartu%20Vangla%20kodukord%20al%2020.10.2025.pdf> (vaadatud 04.11.2025).

Täitmisplaan. <https://www.riigiteataja.ee/akt/111102018003?leiaKehtiv> (vaadatud 11.11.2025).

Vangla sisekorraeeskiri. <https://www.riigiteataja.ee/akt/118062024004?leiaKehtiv> (vaadatud 01.04.2026).

VangS = Vangistusseadus. <https://vanglateenistus.ee/karistuse-kandmine-vanglas/karistuse-kandmine/vangistuse-etapid> (vaadatud 10.10.2025).

Viru Vangla kodukord. <https://vanglateenistus.ee/sites/default/files/documents/2025-08/Viru%20Vangla%20kodukord%20al%2010.08.2025.pdf> (vaadatud 04.11.2025).

Kodulehed

Kuritegevus Eestis 2006 = Liiv Mari-Liis (toim) 2007. *Kuritegevus Eestis 2006*. Justiitsministeerium. Tallinn 2007 <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202006.pdf> (vaadatud 29.04.2026).

Kuritegevus Eestis 2008 = Justiits- ja digiministeeriumi koduleht. *Kuritegevus Eestis 2008*. Tallinn 2009. <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202008.pdf> (vaadatud 29.04.2026).

Kuritegevus Eestis 2010 = Ahven Andri, Helen Kereme, Anne Kruusement, Urvo Klopets, Anu Leps, Jako Salla, Mari-Liis Sööt, Laidi Surva, Kaire Tamm 2011. *Kuritegevus Eestis 2010*. Justiitsministeerium. Tallinn. <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202010.pdf> (vaadatud 29.04.2026).

Kuritegevus Eestis 2013 = Ahven Andri, Urvo Klopets, Kätlin-Chris Kruusmaa, Anu Leps, Jako Salla, Laidi Surva, Mari-Liis Sööt, Brit Tammiste 2014. *Kuritegevus Eestis 2013*. Justiitsministeerium. Tallinn <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202013.pdf> (vaadatud 29.04.2026).

Kuritegevus Eestis 2015 = Ahven Andri, Anu Leps, Brit Tammiste, Jako Salla, Kaire Tamm, Kristel Kraas, Krister Tüllinen, Krõõt Kristiina Kaldur, Kätlin-Chris Kruusmaa, Pilleriin Lindsalu, Rainer Rohtla, Stanislav Solodov, Taavi Kõiv 2016. *Kuritegevus Eestis 2015*. Justiitsministeerium. Tallinn <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202015.pdf> (vaadatud 11.05.2026).

Kuritegevus Eestis 2016 = Ahven Andri, Kätlin-Chris Kruusmaa, Anu Leps, Kaire Tamm, Brit Tammiste, Krister Tüllinen, Stanislav Solodov, Mari-Liis Sööt 2017. *Kuritegevus Eestis 2016*. Justiitsministeerium. Tallinn <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2021-11/Kuritegevus%20Eestis%202016.pdf> (vaadatud 29.04.2026).

Kuritegevus Eestis 2023 = Justiits- ja digiministeerium koduleht. Kuritegevus Eestis 2023, <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2023/vangistus/> (vaadatud: 27.10.2025).

Kuritegevus Eestis 2024 = Justiits- ja digiministeerium koduleht. Kuritegevus Eestis 2024, <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/vangistus.html>. (vaadatud: 27.10.2025).

Kuritegevus Eestis 2024, retsidiivsus. Justiits- ja digiministeerium koduleht. Kuritegevus Eestis, <https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/retsidiivsus.html>. (vaadatud 30.03.2026).

Tallinna Vangla kodukorra seletuskiri. <https://vanglateenistus.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Tallinna%20Vangla%20kodukorra%20seletuskiri%20al%2006....pdf> (vaadatud 04.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: 2024 ülevaade = Vanglateenistuse koduleht. Meist. Uudised ja arvud. Aasta ülevaated. 2024. aasta ülevaade, <https://vanglateenistus.ee/meist/uudised-ja-arvud/aasta-ulevaated#2024-aasta-ulevaade> (vaadatud: 27.10.2025).

Vanglateenistuse koduleht: karistuse kandmine = Vanglateenistuse koduleht. Karistuse kandmine vanglas. Karistuse kandmine. Vangistuse etapid, <https://vanglateenistus.ee/karistuse-kandmine-vanglas/karistuse-kandmine/vangistuse-etapid> (vaadatud 10.10.2025 ja 11.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: lühiajaline kokkusaamine = Vanglateenistuse koduleht. Karistuse kandmine vanglas. Lühiajaline kokkusaamine, <https://vanglateenistus.ee/karistuse-kandmine-vanglas/suhtlemine-kinnipeetavaga/luhiajaline-kokkusaamine> (vaadatud 11.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: pikaajaline kokkusaamine = Vanglateenistuse koduleht. Karistuse kandmine vanglas. Pikaajaline kokkusaamine, <https://vanglateenistus.ee/karistuse-kandmine-vanglas/suhtlemine-kinnipeetavaga/pikaajaline-kokkusaamine> (vaadatud 11.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: taasühiskonnastamine = Vanglateenistuse koduleht. Karistuse kandmine vanglas. Taasühiskonnastamine, <https://vanglateenistus.ee/karistuse-kandmine-vanglas/karistuse-kandmine/taasuhiskonnastamine> (vaadatud 14.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: Tallinna vangla = Vanglateenistuse koduleht. Meist. Tallinna vangla. <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/tallinna-vangla> (vaadatud 01.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: Tartu vangla = Vanglateenistuse koduleht. Tartu vangla, <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/tartu-vangla> (vaadatud: 01.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: vanglarent = Vanglateenistuse koduleht. Karistuse kandmine vanglas. Vanglarent, <https://vanglateenistus.ee/vanglarent#miks-soovib-rootsi-s> (vaadatud 01.11.2025).

Vanglateenistuse koduleht: vanglateenistusest = Vanglateenistuse karjääri koduleht. Vanglateenistusest, <https://karjaar.vanglateenistus.ee/vanglateenistusest> (vaadatud 29.10.2025).

Vanglateenistuse koduleht: Viru vangla = Vanglateenistuse koduleht. Meist. Viru vangla, <https://vanglateenistus.ee/meist/vanglateenistus/viru-vangla> (vaadatud 01.11.2025).

Viru Vangla kodukorra seletuskiri. <https://vanglateenistus.ee/sites/default/files/documents/2025-08/Viru%20Vangla%20kodukorra%20seletuskiri%20al%2010.08.....pdf> (vaadatud 04.11.2025).

Lisa 1. Intervjuu kava

Intervjuu küsimused:

Magistritöö autori eesmärk on viia läbi poolstruktureeritud intervjuud ning seetõttu ei ole võimalik kõiki küsimusi peensusteni kirja panna:

1. Kui kaua olete oma ametikohal töötanud? Mis haridus teil on?
2. Milline on teie igapäevane töö? Millistest dokumentidest te oma igapäevatöös lähtute?
3. Kas peale teie korraldab vanglas keegi veel üritusi/huviringe? Kes?
4. Kas ja millised üritusi vanglas korraldatakse? Kui suur on osavõtt? Kas ja millist tagasisidet on üritusele saadud?
5. Kas ja millist huvitegevust vanglas korraldatakse? Kui suur on osavõtt? Kas ja millist tagasisidet on saadud?
6. Mille järgi otsustatakse ürituse korraldamine? Mille järgi otsustakse huvitegevuse lubatavus?
7. Kas ürituse/huvitegevuse korraldamisel on piiranguid? Millised piirangud on ja millest need tulenevad?
8. Milline on huvitegevuse väljund (kunsti ja käsitöö puhul näitused jne)?
9. Kas teie hinnangul on vanglas piisavalt kultuurilisi tegevusi? Palun põhjendage oma arvamust
10. Kas teie hinnangul on kultuurikorraldus vanglates oluline? Palun põhjendage oma arvamust
11. Kas ja millised on väljakutsed teie igapäevatöös? Mis on peamised takistused?
12. Mida sooviksite vanglate kultuurikorralduses enim muuta?
13. Mis on suurimad õnnestumised kultuurikorralduses vanglas?
14. Kas ja kuidas tunnetate kinnipeetavate suhtumist teie töösse?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Bellen,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Kultuurikorraldus Eesti vanglates, mille juhendaja on Jana Reidla, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Bellen

14.05.2026